

URDAIBAI

2022
zenb. 30
.....

©MAGAZINE

SAN ISIDRO NEKAZAL KOOPERATIBA *"Euren bizibidean sinesten eben baserritar aintzindariak"*

| ELKARRIZKETA **ROGELIO POZO**
AZTI TECNALIAKO ZUZENDARI NAGUSIA

| MURUETA, ZELAI ETA PADUREN ARTEAN
LANDATUTAKO IDENTITATEA

| ANGEL NAVEA, BERE IKUSMIRA
ONDARE ERREPIKAEZINA

| ANGEL LEKUONA, STOLPERSTEIN-A ETA
BUSTURIAKO MEMORIA

| TONPOI, EKINTZA
KLIMATIKOAREN EREDU

| KUKAINA, TREBETASUNA ETA
DIBERTSIOA

THE POWER REVOLUTION

GUSTUKO DUZUNA EGITEKO POWERRA NAHI BADUZU

ZATOZ KUTXABANKERA

KUTXABANK
KORNER
kutxabankcorner.eus

**TXARTELAK K26/K26+, DESKONTUAK,
IKUSKIZUNAK, ZOZKETAK ETA ASKOZ GEHIAGO.**

Kutxabank SA, Kale Nagusia 30-32, 48009 Bilbao. IFK: A95653077. Bizkaiko Merkataritza Erregistroan inskribatuta: 5226 liburukia, 0 liburua, BI-58729 orria, 1. folioa, 1. inskripzioa.

Gu Urdaibai

KLIMA ALDAKETA HEMEN DA

Ongizate-estatuak miope bihurtzen gaitu herritar bakoitza be inplikatzan dabenean erantzukizunen aurrean. Zerbaitekin lehen pertsonan eragiten deuskunean bakarrik sortzen jakuz alarmak. Uda hasieran jasan dogun muturreko beroak aldaketa klimatikoaren arazoari entzungor egindako pertsonak ohartarazi dauz. Normalean kolore berde bizi eta freskagarria dauken zelaien paisaia horixkak bero itogarriaren oroitzapena mantentzen dau, sute suntsitzaileak eragin dauz eta bueltatzeko mehatxua egiten dauena. Erresilienteak izatea da aukera bakarra. Uraren kontsumoa murrizteko egin barri diran gomendioek oinarritako ondasun urri baten aurrean jarrera jasagarria izatea eskatzen dabe. Energiaren alorreko hodei baltzek kudeaketa globalaren aldaketak eta energia-kontsumo indibidualaren murrizketak iragartzen dabez. Geure lurraldeen, itsasoen eta ozeanoen degradazioak abian jarri dauz planetari erasotzeari uzteko prozesuak. Garapen Jasangarrirako Helburuak (GJH) ez dira politika globalen edo gobernuen kontua bakarrik. GJHak kontinenteak, herrialdeak, eskualdeak eta izena eta abizena dauken gizabanakoak inplikaturako gagozen eguneroko ekintza zehatzen ibilbide-orria dira.

Ingurumen-, politika- eta balio-krisien egungo egoera mundialean, pozgarria da jakitea geure inguruan puntako arrantza-sektorea dogula, barrikuntzagaz eta teknologiaz konprometiturik; lehen sektoreko tokiko ekoizpenari balio erantsia emoteko ikertzen dala; ekonomia zirkularreko eredu bat ezartzeko ekimenei buruz berba egiten hasi garala; eta espiritu ekintzailea eskas dogula dirudien arren, hasi gara jabetzen, bizi garen mundu globalizatuan, nortasuna kontuan hartzen dala. Ongizatearen gakoa koherentzian, bizikidetzan eta errespetuan datza. Maila guztietan, BELDUR BARIK #jarrera!

ARGITARATZAILEA

NUEVA EUROPA S.L.

Carlos Gangoiti, 15, behea
Gernika-Lumo (Bizkaia)
nuevaeuropa@nuevaeuropa.eus
www.nuevaeuropa.eus

HARPIDETZA

Aldizkaria jaso nahi badozu, gugaz harremanetan jarri hemen:

urdaibaimagazine@nuevaeuropa.eus
tel.: 94 625 06 06

www.urdaibaimagazine.eus

URDAIBAI MAGAZINE NUEVA EUROPA S.M-REN LANTALDEAK BURUTU DAU

Urdaibai Magazinek ez dauz bere gain hartzen hirugarrenek emondako eritxiak edo egindako komentarioak.

Azaleko argazkia: guregipuzkoa.net/@CCby-sa

LEGE GORDAILUA: BI-153-2015

Aldizkari honek **Bizkaiko Foru Aldundiaren** laguntza jaso dau.

PUBLIKAZIOA DATA: 2022.08.01

AURKIBIDEA

04

30

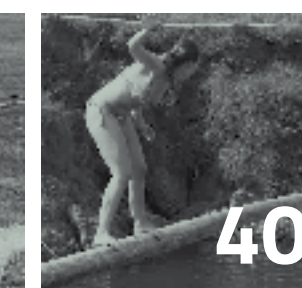
36

20

22

40

04 ERREPORTAJEA. San Isidro kooperatiba.

12 DANONARTEAN.

19 KOLABORAZIOA. Beldur barik

20 VISIT URDAIBAI. Murueta

22 ELKARRIZKETA. ROGELIO POZO
AZTI Tecnaliako zuzendaria

28 LEKUKO. Angel Navea

30 KALERIK KALE. Angel Lekuona

32 SALTSA PORRU. Kerezak

36 BERDEAN. Tonpoi

40 BETI JAI. Kukaina

SAN ISIDRO

NEKAZAL KOPERATIBA

Orain dala 61 urte, Urdaibai-ko baserritarrek San Isidro Nekazaritza eta Abeltzaintza Kooperatiba sortu eben. Euren baserriko lana zan euren bizibidea eta guztira 162 bazkide aitzindari izan ziran. Errentagarritasuna hobetu eta bizimodua ziurtatu gura izan eben. Sei hamar-kada geroago, proiektu hark kudeaketa arrakastatsua izan dauela erakutsi dau, bazkide sortzaileek ulertzen eben bezala, baserritarren bizibidea desagertu egin dala ikusi dau eta gizartearen aldaketetara egokitu da.

"Euren bizibidean sinesten eben baserritar aintzindariak"

Kooperatiba 1962an hasi zan ofizialki, baina *"lehenago be baegoan Gernikako baserritar talde bat, Gernikatik kanpoko biltegi-jabeekaz erosketak egiten ebeena. Muxikako beste baserritar batzuek be batera erosten eben. Guztiek San Isidro Nekazaritza eta Abeltzaintza Kooperatiba sortu eben 1962an"* azaltzen dau Fabian Celayak, Kooperatiba horretan 40 urte baino gehiago emon ebana lanean, 2020an erretiroa hartu eban arte. Bazkide aitzindarien proiektuan izandako konpromisoa eta inplikazioa nabarmentzen dauz. Baserritik bizi ziran baserritarrak ziran, eta kooperatibagaz prezioak hobetu eta haziz hornitu eta pentsua eta ongarria kostu txikiagoan lortzeko bidea aurkitu eben. Gainera, kooperatibak itzulera ekonomikoa eragin ziezaikeen. Lehenengo biltegia Gernika-Lumoko San Juan kalean alokatu zan, baina produktuen eskaria handituz joan ahala, Don Tello kaleko lokal handiago batera joatea erabaki eben. *"Ni 1979an hasi nintzan lanean, Don Telloren lokalean, administrari gisa. Gogoan dot Bermeoko kooperatiba ikustera joan ginala eta han ordenagailua eukeela ta kamioi bat... harri-garria iruditu jatan..., baina gero ez jake ondo joan. Kalkulagailu bat eta idazmakina bat besterik ez neukan nik. Beste bi behargin egozen, baina danok denetarik egiten genduan, eta hori izan da mantendu dan filosofia. Urte honeetan lana asko hobetu da, orduan dana eskuz egiten zailako eta 50 kiloko zakuak kargatu behar ziralako"*, gogoratzen dau. Fabian Celayak, erretiroa hartu eta Maite Gabikagogeaskoari utzi eutsen gerente kargua.

te 2000 pezeta 1981. urtean. Gaur egungo lokala erosteko, bazkideek 228,34€-ko kapital-ekarpena egin eben. Gaur egun ez dago itzulerarik, bazkideen abantailak deskontuak dira erosketetan.

Hasieratik gaur egunera arte, kooperatibak aldaketa izugarria izan dau. Gaur egun 230 bazkide dira, asko kooperatiba sortu ebenen seme-alabak. Halanda be, bost baino gehiago ez, baserriko lanetik bizi dira. Gainerakoentzat, oinordetzan jasotako baserria hortik kanpo egindako lanaren osagarria da. *"Orain bazkide asko dira sortzaileen seme-alabak, baina ortu txiki bat edo animaliren bat besterik ez dauke. Lehen euren bizibidea zan eta hori desagertu da. Bazkide askok lanerako presatuta dauke baserria, batzuek saltzeko txalax lodiitzen dabez, baina ez dira hortik bizi, ganadu apur bat saltzen dabe, baina euren lana aparte dauke. Gainera, ia ez da animaliarik saltzen, ezinezkoa da, ez deustu inork erosten, enpresa handiek kanpoan erosten dabe. Bertoko ganadua, zerbait egongo da, baina oso gitxi. Lehen Gernikan, harategietan dana lokala zan, eta esaten eutsuzan txahala norena zan be, zein baserrikoa, eta konfiantzazko botoa zan, baina hori desagertzen ari da"*, adierazten dau Maitek.

BASERRIAREN AMAIERA BIZIBIDE LEZ

Kooperatibaren oinarria izan zan hazien, ongarrien eta pentsuen erosketa, hainbat faktoreengaitik behera egin dau. Nagusiena, baserriko bizimoduaren desagertzea, baina beste batzuk be izan dira, besteak beste, esnearen salmentari buruzko araudia, 1984ko Europako legea. Garai hartan, esne-ekoizpenak eskaria gainditzen eban, eta, beraz, ekoizpen-kuotak ezarri ziran Europako estatu kide bakoitzerako. *"Araudi horrek esne-ekoizpenaren gehienezko kupo bat ezarri eban Euskadin, >>>*

Kooperatiba sortzeko, bazkide bakoitzak 1000 pezeta jarri ebazan eta, adibidez, urte horretan bazkide batek 109 pezetako itzulera izan eban. Proiektua aurrera egiteko, beste 1000 pezeta jarri ebazan 1963. urtean, 2000 pezeta 1972. urtean, eta bes-

Arratzuko Belendiz auzoko baserria.

eta baserriar askok, batez be erretiroa hartzeaz egozenez, ganadua kendu eben, esne-bolumena murrizteko laguntzak emon ebezelako, eta horrek pentsuaren salmenta asko jaistea ekarri eban. Bazkide izaten jarraitzen eben, baina gutxiago erosten eben", nabarmendu dau Maitek. Honi gehitu behar jako nekazaritza eta abeltzaintza enpresa handiak daukezen bazkideek, gaur egun baserriak bizi diranek, soltean erosten dabe fabrikazuzenean, bestela ez litzakiezen errentagarria izango. Pentsuak jada ez deutso onura ekonomikorik emoten kooperatibari, "etekin zero da, zerbitzua emoten dogu. Horregaitik garrantzitsua da dendan beste produktu batzuk saltzea. Lehen Gernikan 6 pentsu-biltegi egozen. Gure konpetentzia zan, orain bakarria geratzen da. Eta Ukrainako gerra gehitzen badogu, pentsuaren prezioa ikaragarri garesti dago. Gure batez bestekoa 60 tonakoa da hilean, baina azken hilabeteetan 40 tonakoa izan da".

Mota guztietako produktuak daukon denda baserriko lanarekiko kontrapisua da. "Etengabe eboluzionatzen ari dan ibilbidea bizi izan dogu. Don Telloren dendan burdindegiko produktuatarako apalak jarri ziran, eta hori zan une jakin batean eskatzen zana. Eta produktu barriak ekarri ahala, bezeroek gauza barri gehiago eskatzen ebezan" 1983. urtean, denda 500 m²-ko lokal barri batera eraman zan lbarra kalera, eta horreetatik 100 m² denda lez erabili ziran. "Aurka aurka, beste produktu batzuk gehitzen joan ginan, besteak beste, arropa, botak... bazkideei bakarrik saltzen ziranak, beste inork ezin eban erosi, baina inguruko jendea erosteko aukera ote egoan galdetzeraz etortzen zan. Orduan, batzordeak erabaki eban bazkide ez ziranen ehuneko bat saltzea, eta gero eta gehiago saltzen geuntseezan bazkide ez ziranen. Momentu garrantzitsua izan zan geure produktuen eskaintza eza gutarazteko eta zabaltzeko", gogoratzen

"Kooperatiba sortzeko, bazkide bakoitzak 1000 pezeta jarri ebazan"

dabe Fabiánek eta Maitek. Garai horretan 400 bazkide izatera iritsi ziran, baina askok baja emon eben kooperatibak gaur egun daukozen zazpi pabiloiak erosteko aukera planteatu zanean. Erabaki horrek bildurra emon eutsen askori, baina beste batzuek guztiz beharrezkotzat jo eben kooperatibaren bilakaeragaz jarraitzeko. "Pentsuarentzako lekua egoan, beherantz zihoan produktua zalako, baina ez denda handitzeko. Arrakasta ahoz ahokoari esker izan zan. Ez genduan publizidaderik egiten, baserriarrak bisitatzen genduzan albaiariagaz osasun kanpainak egitera joaten ginanean, hori be egin dogulako. Orduan pentsua eskaintzeko aprobetxatzen genduan, baina dendako produktuen publizidaderik ez genduan egiten. Bermeon bezero asko egin genduzan, eta Lekeitioan be bai, Zornotzan...".

ERABAKI ARRISKUTSU BATEN GARAI PENA

Egungo pabiloiak, Bekoibarra industrialdean, 1.500 metro karratu baino gehiago daukoz eta gaur egun 230 bazkide dagoz kooperatiban. "2007an denda honetan sartu ginan, milioi asko kostau eben zazpi pabiloi dira. 2008an krisi ekonomikoa hasi zan, baina lokala erosita egoan jada eta ez egoan atzera bueltarik. Lehenago erosi ez bagenu, ziur gaur ez ginala hemen egongo. Aurrera jotzea beste erremediorik ez genduan. Bankuan ez euskuezan bermeak emoten, nora zoaze?, esaten euskuen. Handa be, ez da inoiz kooperatiba ixtea pentsatu. Jendeak uste dau ezinezkoa dala lokal hau mantentzea, baina hau negozio bat da, eta hemen bazkideek ez dabe dirurik jarri behar. Errentagarria da", adierazten dau Maitek.

Lokal barria martxan jartzeko, behargin batzuk Mungiaiko kooperatiba ikustera joan ziran, ideiak hartzera, baina handik ikusi ebeena gura ez ebeela baino ez eben argi izan. Eboluzionatuago eta garai barrietara egokituago egoan zerbait bilatu gura ebeen. Euren ustez, arrakastaren gakoa egokitzeko eta eboluzionatzeko gaitasuna izan da, "Euskadiko kooperatibarik onena gara", esaten dau harro Fabianek. Maitek honakoa zehazten dau: "lehen kooperatiba asko egozen: Mungia, Lezama, Bermeo, Larrabetzu, Markina, Itziar, Iurreta... baina gehienek ez dabe geurea bezalako bilakaerarik izan. Guk negozioa handitu dogu, bestela hil egingo ginalako. Askok horregaitik itxi dabe. Harro gagoz geure lanaz, egondako eta dagozen langileez. Kooperatibaren euskarria gara eta Batzordearen babes osoa dogu". Orain, San Isidro kooperatiba da beste kooperatiba batzuek jarraitu beharreko eredua, honen funtzionamendua eta kudeaketa ezagutzeko interesa daukeenak. >>>

San Isidro denda gaur egun Bekoikarran.

E

EGUREN

GERNIKA
Domingo Bernaola, 1
94 625 03 23 / 94 625 04 51

ÓPTICA

CENTRO AUDITIVO

MUNGIA
Aita Elorriaga, 20
946156636

AUZOKOA

TABERNA

Arcoiris de sabores

Pablo Picasso Kalea, 9
Gernika-Lumo
Tel. 94 625 16 66

Produktu fitosanitarioen salmentak be bilakaera izan dau denbora horretan. Orain dala urte batzuk salmenta librea zan, baina gaur egun, 2015etik, araudiak ikastaro bat egitea eskatzen dau (trebatze-maila desbardinak dagoz) produktu horreek erosi ahal izateko. "Egia esan, trebakuntza-ikastaro honi esker, pertsona asko konturatu dira gauzak ondo ez egitearen arriskuaz. Ikastaro hau era guztietako jendeak egiten dau, ortua daukon edonork, lorezaintzan aritzen diranek, mendietan aritzen diranek...", argitzen dau Fabianek.

Fitosanitarioak erabiltzeak, hau da, elikagaietan, nekazaritza-produktuetan edo pentsuetan edozein izurri edo gaixotasun saihestea, suntsitzea edo horreei aurre egitea helburu dauken substantziak erabiltzeak segurtasun-epe bat barne hartzen dau, hau da, tratamenduaren ondoren produktua kontsumitzeko itxaron behar diran egunak. Halanda be, "ulertzen ez doguna da, hemen segurtasun-egunak errespetatu behar dirala produktu bat kontsumitzeko, baina kanpotik datorren generoak askotan ez dau tarterik izaten. Hemen araudia betetzen da eta beste herrialde batzuetan, Maroko, honen kasu, ez da betetzen eta ortuko produktuez ari gara. Adibidez, intsektizida bat piper bati botatzen badeutsazu, segurtasun-epe bat itxaron behar da kontsumitu aurretik, hemen hori errespetatzen da, dana erregistratzen dalako, baina kanpotik datorrena ez dakigu, baliteke zero eguneko segurtasuna bete izana, ez dakarrelako erregistrorik".

Animalien salmentan be araudia gogortu egin da. "Oiloak, oilaskoak, ahateak saldu izan doguz beti, baina orain, beharrezkoa da aparteko lokal bat izatea, eta guk ezin dogu oiloentzako lokal bakar bat eduki. Beraz, guk baimen bat daukogu eskariz saltzeko, animaliak egun batean iristen dira

eta egun horretan bertan bezeroek eramate dabe", argitzen dau Maitek.

Kooperatibagaz hasi ziranek baserriko produktuak, animalientzako pentsua, behiak eta oiloentzako, batez be, eta produktu fitosanitarioak bilatzen ebezan. Urteetan zehar asko aldatu da hau. "Gaurai batean arropa asko saltzen zan, kaleko arropa, mendiko arropa eta mahoizko alkondarak, orain laneko arropa saltzen da, baina desbardin... jendeak denetarik eskatzen deusku. Lehen lau gauza ziran, eta orain danetarik. Atzo pizinetarako produktuak eskatu eustazan, hurrengo kanpainarako ekarri beharko dira. Orain saltzen doguna beharbada bihar ez dogu salduko, beraz bezeroen arabera mugitzen gara. Gaur egun gehien saltzen doguna arto birrindua da, eta batez be oilo-pentsua, jende askok oiloak daukozelako, baina baserriarrek ez badira be. Ehunak be asko saltzen doguz, izarak eta toallak, eta txakurruzko pentsua be bai. Orain dala egun batzuk, Frantziako bi neska etorri ziran arbolak erostera, urtean behin etortzen dira landareak eta zuhaitzak erostera".

"Gaur egun gehien saltzen doguna arto birrindua eta oilo-pentsua da"

Maite Gabikageaskoa, kooperatibako gerentea eta Fabian Celaya bere aurretikoa.

LOREZAINZA ETA NEKAZARITZAREN BOOMA

Lorezaintza eta nekazaritzak gero eta zale gehiago daukez, pandemian zehar indar handiz berbiztu zan zaletasun hau. Balkoi askotan, hortentsia eta geranioen ondoan, piperrak eta tomateak dagoz orain. "Inoiz lur zatirik ikusi ez ebana be piperrak landatzen hasi zan. Pandemiagaz batera, ortuko aisia asko hazi da. Baina lehenago be sumatu dogu Gernikako Udaleko hiri-ortuetako bezero asko, substratua eta produktu ekologikoak erosten daben jendea..".

2016az geroztik, Gernika-Lumoko Udalak 141 hiri-ortu jarri ebazan herritarren eskura. Esleipendunek nekazaritza ekologikoari buruzko ikastaro bat egin behar izaten dabe, eta euren kontsumorako ekoizten dabe. Pandemian zehar be asko izan dira kooperatiba "aurkitu" daben pertsonak, bazkideak bakarrik sartu eta eros leikiela uste ebenak. Dendak bazkide ez diran bezeroentzako salmenta-kupoari dagokionez mugarik ez daukola ezagutu daben pertsonak.

Sasoiko arbolak (urtarrila, zezeila eta martia), sasoiko landareak (porruak, azalorea, piperrak, tomateak, kipula...), urte osoko haziak eta oilo-, untxi-, zekor-zaldi-ardi-edota txakur-pentsuak..., "eskala txikiko baserriar" barri hauek kooperatiban aurki daikeezan produktuak dira.

San Isidro Nekazaritza eta Abeltzaintza Kooperatiba sei bazkidek osatutako batzorde batek zuzentzen dau. Presidente bat, idazkari bat eta lau bokal, lau urtean behin aukeratzen diranak. Era berean, bi urtetik behin, presidenteordeari bat eta hiru kide aukeratzen dira. Batzorde hau gaur egun parekidea da, eta beti babestu dauz langileek proposatutako ekimenak. Halanda be, Fabianek nostalgiaz gogoratzen dauz lehengo garaiak: "Nik ezagutu dodaz lehengo hiru presidente, hil arte kooperatiban gertatzen zan guztia jakiteko interesa eukeen harek, baina orain hori aldatu egin da, ez dago interes hori. Lehengo baserriarrek proiektuan sinesten eben, hortik bizi ziran, eta gaur egun ez".

Kooperatibaren jatorrizko estatutua, 1962.

San Isidro kooperatiba-soziedadearen estatutuen arabera, nekazaritzako, abeltzaintzako edo basogintzako ustategien titularrak edo horrek elkartzen dabezen erakundeak izan daitekez bazkide. Eta bere helburu soziala da:

1 Edozein tituluren bidez, nekazaritzako ekoizpenerako eta sustapenerako animaliak, gaiak, tresnak eta makineria eskuratzea, baita nekazaritzagaz, abeltzaintzagaz eta basoekaz lotutako instalazioak be.

2 Kooperatibaren edo bazkideen nekazaritzako, basogintzako edo abeltzaintzako ustategietatik datozen produktuak kontserbatzea, ekoiztea, eraldatzea, banatzea, garraiatzea eta saltzea, egoera naturalean edo aurrez eraldatuta.

3 Ongarriak, irinak, haziak, zerealak, intsektizidak, pentsu konposatuak eta nekazaritza-, basogintza- edo abeltzaintza-ekoizpenerako eta -sustapenerako gainetako elementuak eskuratzea, lantzea edo edozein prozeduraren bidez fabrikatzea, bai eta landa-izurriteen aurkako erremedioak erabiltzea be.

4 Nekazaritzarako, abeltzaintzarako edo basoetarako lurak erostea, partzelatzea, onbideratzea eta hobetzea, bai eta xede hoietarako obrak eta instalazioak eraikitzea eta ustiatzea be.

5 Nekazaritzako, basogintzako edo abeltzaintzako ustategiei beharrezko edo egoki diran zerbitzuak emotea, hobekuntza teknikora, lanbide-heziketara, esperimentazio- edo analisi-ikasketetara eta langile espezializatuenera bideratuta.

Halanda be, estatutu hauetako puntu batzuk ez dira betetzen, esaterako kooperatibako edo bazkideetako nekazaritza-, basogintza- edo abeltzaintza-ustategietatik datozen produktuak saltzea. Fabianek eta Maitek argitzen dabenez, inoiz ez

dabe bazkideen produkturik saldu, "gatazkak saihesteko", eta bazkide izateko araudiari dagokionez, "gaur egun ez da derrigorrezkoa baserria izatea eta baserri-tik bizitzea, ia edonor egin daiteke bazkide. Oraingoz, estatutuetan ez da hau aldatu, egokitu egin beharko da", adierazten dau Maitek. Kooperatibako bazkide izateko, orain 360,60€-ko kapital-ekarpen bakarra egin behar da; hoietatik 72€ sarrera-kuotakoak dira, eta ezin dira berreskuratu, eta beste 288€ berreskuratu ahal izango dira egun batean bazkide izateari uztea erabakitzen badau. Bazkideentzako abantailak hauek dira: %6ko deskontua dendan, %1eko deskontua pentsuan eta ongarrarian eta %10eko deskontua kaleko arropan. "Aurton arte ez dogu hainbeste deskontu izan, baina mailegua hobea da eta orain bai ahal dogu, bazkideari abantailak emon behar jakoz".

Kooperatiban eszeptizismoz ikusten dabe lehen sektorearen etorkizuna. "Ez dauko etorkizun askorik eta guztia oinarria da, geure elikaduraren oinarria da, eta kooperatibaren jatorria eta zentzua da. Baina orain, baserria herentziatik ez badozu, hutsetik hasia ezinezkoa da, diru guztia galtzen dozu", esaten dau Maitek. Kooperatibaren etorkizunari dagokionez, askoz baikorragoak dira. "Kooperatiba langileok kudeatzen dogu, batzordeak gainbegiratuta: 10-11 pertsona gara, eta kanpo-auditoriak egiten dira urtero. Kontuak onbideratuta daukozen enpresa bat gara, beste batzuentzat eredu dan kooperatiba. Gauzak aldatzen eta egokitzen joango gara, jendea aldaketak ikustea gustatzen jakolako, beti galdetzen deuskue: ze gauza barri daukazue?" **UM**

Urdaibaiko itsasoa ABENTURA arraren bitartez

Kanoa/Kayak SUP - Stand Up Paddle

Telf: 94 627 66 61 / 688 635 190

www.urdaibai.com info@urdaibai.com

mendexa ABENTURA PARK

ABENTURA PARKEA ETA TIROLINAK

Guztion neurriko zirkuitoak

688 856 283 info@mendexapark.com www.mendexapark.com

Lurraldea **konektatzen** dugu,
zerbitzu homogeneoa eta
tratamendu eraginkorra bermatuz.

Bilbao Bizkaia Ur Partzuergoa, konpromiso
soziala eta ingurumen-erantzukizuna.

Bilbao Bizkaia Ur Partzuergoa
Consortio de Aguas Bilbao Bizkaia
www.consorciodeaguas.eus

IBILBIDE HISTORIKOAK ITINERARIOS HISTÓRICOS

IBILBIDE ARKEOLOGIKOAK
RUTAS ARQUEOLÓGICAS
ZIN-BIDEA
RUTA JURADERA
BURDINOLEN IBILBIDEAK
RUTAS FERRONAS

ERRESERBAK ETA INFORMAZIOA
RESERVAS Y ENFORMACIÓN
688 856 689 ibilbideak@bizkaia.eus

ARRATZUKO

UDALA

AMAITU DA BIDEGORRIA LOTZEKO SAREAREN PROIEKTUA

Arratzuko auzo guztien arteko lotura irisgarria eta iraunkorra, bidegorri sare baten bidez, proiektu estrategikoa da herrirako, eta aitzindaria Urdaibain. Herri txiki, landatar eta auzo sakabanatu batean oinezko eta bizikletaz mugitzeko hain asmo handiko helburua gauzatzeko uste-oso eta perseberantzia handia eskatu dau kudeaketan. 2016an hasi eta faseka sortutako proiektuak lehendik egozen bideak aprobetxatu dauz, eta zenbait puntutan zailtasun orografikoak gainditu dauz, azpiegituren eta materialen anbizio handiko diseinuagaz, babes bereziko eremuak errespetatzeaz eta fauna hazten dan garaiak ez kaltetzeko laneko denborak egokitzeaz gain. Proiektu osoaren diseinuak eta exekuzioak inbertsio handia ekarri dabe, eta Udalak aurrekontu horri aurre egiteko ahalegin handia egin dau diru-laguntzak eta gastua kudeatzeko. Orain Loiola, Uhar-ka, Belendiz, Barrutia eta Olesko auzoak bide honen bidez lotuta dagoz, oinezkoak eta bizikletak erabiltzen daben bidea, Arratzuko herritar guztien erabilera eta gozamenarako. Bidegorriak, bide-konexioaren funtzioaz gain, funtzio soziala dauko. Sakabanatuta dagozen auzoak eta baserriak elkarrengandik hurbilago dagoz orain eta hauen irisgarritasuna seguruagoa da. Horrela, gobernu-taldearen lehentasuneko helburu bat betetzen da, inplizituki asmo handiagokoa, balio natural eta paisajistiko handiko ibilbidea dalako, Gernika-Lumo eta Kortezubi inguruko udalerriekaz lotzen dauena, Arratzu ezagutzeko potentzial turistiko eta interes handia gehituz.

BUSTURIKO

UDALA

MEMORIA HISTORIKOA BERRESKURATUZ ETA ZABALDUZ

Busturiako Udalak omenaldia egin deutse gerra zibilaren biktima izan ziran herriko pertsonei, egia, askatasuna, demokrazia, euskal autogobernua eta oinarritzko eskubideekiko euren konpromisoagaitik. Busturiako Udalarentzat funtsezkoa da bertako bizilagunen historia pertsonalak berreskuratzea eta zabaltzea, memoria historiko global eta lokalaren parte baitira. Helburu honegaz, *Gogoan* erakusketak, 5 panelez osatua, bere jaioterrian atxilotu eta bidegabeki hildako zazpi bizilagun eta kartzelan hildako bi bizilagun gogorarazten dauz. Ondoren, alargunei bidegabeki isun handi bat ordaintzera zigortu eutseezala be salatzen dau. Santiago Gondra Zigorraga, Hipólito Álvarez Urrutia, Florencio Bilbao Agirre, Doroteo Kalzada Ispizua, Demetrio Lekumberri Intxaurreaga, Roman Zearreta Urrutia eta Andres Zearreta Urrutia, 1936 eta 1937 artean fusilatua; Feliciano Zenarruzabeitia eta Rufino Iturbe Zorroza kartzelan hil ziran. Oroimen historikoa berreskuratzeko proiektuaren barruan kokatzen da erakusketa, eta oroimenaren *totemak* Axpe auzoko Ispilletan jarri dira, Gerra Zibilean bizia galdu eben bizilagunen omenezko monolitoaren ondoan. Urtero egiten jake omenaldia, abuztuaren 5ean, Derioko hilerrian fusilatu ebezenen omenez. Udalak egiten jake omenaldia, herri osoaren izenean, Busturiako gizon on hoiei eta haien familiei, herriaren eraikuntza demokratikoan sakontzeko jarraipena izango dauen ekimenaren barruan. *Gogoan* erakusketak Busturia printzipio eta balio demokratikoak daukozen herria dala, erakusten dau eta bere iragana eta oroimena ezagutzeko eta zabaltzeko egiten dauen lana ez dala eteten.

EREÑOKO

UDALA

EGUZKI-PLAKA BARRIAK, TRANSIZIO ENERGETIKOAREN ALDE

Ereñoko Udalak, energia garbien, eraginkortasun energetikoaren eta trantsizio energetikoaren aldeko udal-estrategiaren esparruan, 41 eguzki-plaka jarriko dauz udal-frontoiaren estalkian. Instalazino barri honek lehengo eguzki-plakak ordezkatzeko dauz, zaharkituta eta erabiltzen ez diranak. Frontoiaren estalkia aukeratu da instalaziorako, azalera zabala dalako eta ahalik eta errendimendu handiena lortzea ahalbidetuko dauelako, ahalik eta inpaktu bisual txikiengaz. Eguzki-instalazino fotovoltaiako barriak 18,6 kw-ko potentzia energetikoa eskainiko dau. Instalazino honek udal-instalazinoen energia-kontsumoaren zati handi bat beteko dau. Horrela, Ereño EAEko Jasangarritasun Energetikoaren Legearen helburura hurbilduko da. Lege horren arabera, 2030erako eraikin publiko guztien energia-kontsumoaren %32 energia barriztagarriekaz hornitzea lortu beharko da, hala nola udaletxea, kultur etxea, frontoia, etab. Era berean, instalazinoak udal-elekttrizidadearen horniduraren fakturan batez besteko aurrezpena ekarriko dau. Plakak instalatzeko aurrekontua 26.172,82 eurokoa da, eta horreetatik 22.794,30 euro Bizkaiko Foru Aldundiko Iraunkortasuna eta Ingurune Naturala Zaintzeko Sailaren energia-eraginkortasunerako diru-laguntzari esker finantzatzeko dira.

FORUKO

UDALA

UDAL TABERNA, OSTALARITZA ZERBITZUAZ HARATAGO

Herriaren dinamizazio kulturala eta soziala bizibarritzea eta sustatzea Foruko Udalaren helburu globala da. Aisialdiaren bidez hau bultzatzeko bideetako bat da plazan udal taberna zabaltzea. Prozesua arintzeko, obra integralaren proiektua idaztea eta 200m²-ko lokal hori kudeatzeko/alokatzeko proiektua idaztea esleitu dauz aldi berean. Honen kudeaketa esleitzeko, udalak Foruko bizitza soziokulturalaren eragile dinamizatzaile lez, forutarren topagune lez eta bisitariak erakartzeko gune lez lan egiteko konpromisoan eragiten daben proiektuetan jarriko dau arreta, herriko nortasunagaz eta kalidadezko eskaintza enogastronomikogaz batera. Erabarritze integralaren ondorioz, Muinogorri elkartearen txoko zaharra egokitu egingo da, besteak beste, irisgarritasunaren, isolamendu akustikoaren eta hezetasunen kontrako eta eraginkortasun energetikoaren premia barrietara. Erdigunean egongo dan ostalaritzako lokal barriak gune bereziak izango dauz, giro desbardinez gozatzeko aukeragaz, hareen arteko komunikazioa galdu barik: taberna, mahai altuakaz; gune lasaiagoa, kafetegi formatuagaz mahai baxuak eta eserleku erosoakaz; jangela bat, mahai eta banku jarraituekaz eta aulki tolesgarriekaz, plater konbinatuen zerbitzua eskaintzeko aproposa; barra, lehendik dagoena baino luzeagoa izango dana; sukalde ekipatua eta zerbitzu eguneratuekaz; bi komun publiko egokituak, gizon eta emakumeentzat, eta biltegi bat. Udala buru-belarri dabil udalerrira dinamizatzeke proiektu garrantzitsu hau lehenbailehen martxan jartzeko.

GAUTEGIZ ARTEAGAKO

UDALA

INPLIKAZINO GLOBALAK DAUKOZEN HERRIKO KULTUR-ONDAREA BABESTEKO GARAIA

Itsasoari irabazitako lurak erreklamatzeko edo berreskuratzea urak hartutako, marearteko edo kostaldeko hezeguneetatik abiatuta lur barriak sortzeko prozesua da. Horretarako, beharrezkoa da eremua dikeekin edo perimetro-munekin zarratzea, normalean lurrez eginak eta aurrealdeetan hareharrizko hormekin indartuak; barruko urak zangen eta ponpaketen bidez drainatzea eta kanpoaldera bideratzea, perimetro-dikean uhateen bidez; eta lurzorua hobetzea, landatzeko moduko azalera sortzeko. Batzuetan, ibaiertzeko landaredia (haltzak, sikomoroak, gaztainondoak) sendotzen laguntzeko landatu egin da. Zentzu zabalean ateratzen diran lurrei *polder* esaten jake. Gautegiz Arteagako baserrietan, urte askotan, praktika hau ohikoa izan zan, eta bizi-aberastasunaren iturri. Padurari irabazitako azalera handiak larreetarako landatzen eta erabiltzen ziran, eta hoiak mantentzea gizartekotzeko-lana zan, auzoko baserrien artean egiten zalako. Gaur egun, oraindik be, landarediak muna-hondarrak ezkututzen dauz, baina *polderren* higadura azkarrak, hiri-garapen gero eta handiagoaren eta/edo paduren berreskurapenaren ondorioz, premiazkoa egiten dau *polderrek* egituratzera eraman eben prozesu historikoak ikertzea. Gizakien eta hareen ingurunearen arteko harremanaren bilakaerari buruzko gogoeta gisa ikertzea funtsezkoa da estuarioko ekosistemaren etorkizuneko ebaluazioetarako. Baita arrisku naturalak ebaluatzeko be, lurraldearen plangintzan daukozen inplikazioengatik eta ondare kulturala, etnografikoa eta soziologikoa babesteko erantzukizunengatik. Ondorio honeek Eusko Jaurilaritzako Kultura Ondarearen Zentroak finantzatutako lan batetik ondorioztatzen dira. Aranzadiko Josu Narbartek egindakoa, EHUko ikerketa-taldeagaz batera.

GERNIKA-LUMOKO

UDALA

BONBARDAKETARI BURUZKO ERAKUSKETA AIRE ZABALEKO ARTE GALERIAN

Foru hiribilduak aire zabaleko erakusketa galeria berri bat du, bonbardaketari buruzko argazki erakusketa bat hartzen dauena eta kaleetan eta plazetan zehar ibiliko dena. Diseinu eskusibo eta bereizgarriko egitura berri hau ibiltaria izango da eta biztanleen eta bisitarien artean kultura zabaltzeko balioko du.

Erakusketa-panelen lehen muntaia El Ferialeko lorategien inguruan dago, Iparragirrenen eskulturaren ondoan, eta bonbardaketari eskainitako erakusketa bat dago bertan. Instalazioak zortzi euskarri ditu, eta horien gainean Gernikako 16 argazki zahar daude ikusgai aireko erasoaren ondoren, hala nola suntsitutako frontoia edo San Joan eliza kiskaltzen ari diren sugarrak. Irudi guztiak Gernikako Bonbardaketaren Dokumentazio Zentroko artxibotik datoz eta Xabier Irujo historialariaren azalpen testuekin batera daude.

Erakusketa-panel berritzaileek 62.799 euroko kostua izan dute, altuera erregulagarria dute, atzeraargizatutako esparrua dute eta hainbat elementuren konbinazioan oinarritzen dira. Elementu horiek hainbat modutan antola daitezke, hainbat espaziotara egokitu daitezkeen askotariko konbinazioak sortzeko.

Euskarriek hanka erregulagarriak dituzte behealdean, luraren mailaren aldeak xurgatzeko.

IBARRANGELUKO

UDALA

IBAETA FRONTOIA GENERO IKUSPEGIAGAZ HOBETUZ

Kirolak eta kultura- eta jai-ekitaldiek pertsonen aisialdian eta bizi-kalidatean laguntzen dabe. Ibarangeluko Udalak arreta berezia eskaintzen deutso herriaren alderdi hori zaintzeari, azpiegiturak eta zerbitzuak hobetuz. Proiektu honetan generoaren ikuspegia hartu da kontuan, bai gauzatzean, bai kirola egitean. Helburu honeguz, asmo handiko proiektu bat diseinatu dau Udalak Ibaetako frontoi-kiroldegirako. Frontoiak estalkian gune zeharrargitsu barri bat izango dau, eta haren erdiko zatia barrituko da, egungo ur-sarrerak saihesteko; sarrerak bisera estali bat izango dau, barrura ura sartzea saihesteko, eta drainatzeak barrituko dira. Perimetroa polikarbonatozko panel finko eta mugikorrekaz itxiko da, barneko beroa mantentzeko eta haize-egunetan euriaren ura sar ez daiten. Horrela, erabiltzaileen erosotasuna hobetuko da eta kirol-federazioen araudietara egokituko da. Itxieraren zati bat mugikorra izango da, eta ekitaldi handietarako edo udan berotegi-efektua saihesteko zabaldu ahal izango da. Hormak be egokituko dira, eta hormigoizko inguratzaileak eta joko-lerroak margotuko dira. Aurrefabrikatutako harmaila barriak, frontoiaren kanpoaldera mugituko da eta euritik babesteko estalkia izango dauena, kapazidatea eta edukiera handituko dauz, eta ez dau jokalekua oztopatuko. Kirol anitzeko gunea izango da, adin guztietako pertsonen kirola egin, lehiaketetan parte hartu edota federazioko txapelketak ikusteko aukera izango dabe. Gainera, herriko leku estali bakarra izango da, herri kiroltako ekitaldiak edo txapelketak hartzeko, besteak beste. Asmo handiko proiektu honetarako aurrekontua 399.612,67 €-koa da, eta, hau finantzatzeko, udalak, oraingoz, 169.000 euroko diru-laguntza dauko BFAren eskutik, eskatu diran diru-laguntzen aurrean etorkizunean emongo diran ebazpenen zain.

KORTEZUBIKO

UDALA

SOINU-ONDAREA KONTSERBATZEA ETA BERRESKURATZEA

Kortezubiko Udalak herritik haratago doan kultura-ondare garrantzitsua gordetzen dau. Aipagarriak dira historiaurreko ondarea eta Santimamiñeko haizuloko (Gizadiaren Munduko Ondarea) labar-arte, Omako Basoa, errotak, eta padurak, herriko kultura-nortasunari euren berezko balioa gehituz. Testuinguru honetan eta ahal dauen neurrian, udalak bere ondare-baliabideak kontserbatzea eta hareen balioa nabarmentzea defendatzen dau. Santiago Apostoluaren parrokia-elizako organoa elementu aipagarria da eta udalaren aurrekontuko 5700€ko partida bat erabili da organoa berreskuratzeke eta kontserbatzeko. *Harmonium* baliotsua da, zaharberritze sakona behar ebana, eta Frantziako enpresa espezializatu batek egin dau. Musika tresna hau Parisko Alphonse Rodolphek eraiki eban XIX. mendearen azken herenean. 12026 serie-zenbakiagaz, lau erregistro eta erdi daukoz GRAND JEUrako pedalagaz eta transpositorea. Barruan, muntatzailearen edo arotzaren sinadura, serie-zenbakia eta eraikitzailearen ziguila gordetzen dauz. Organoa Frantziako "Athelier de l'harmonium" -ek zaharberritu dau, eta hainbat hilabetezko konponketaren ondoren, Kortezubira bueltatu da. Santiago jaietan barriro jotzeko. Urdaibaiko Organoen kontzertuen baitan Benantzi Bilbao musikari eta organista mundakarrak kontzertu bat eskaini eban eta ondoren bisita gidatua eskaini eutsen bertaratutakoei organo berezi honen ezaugarriak azaltzeko.

MENDATAKO

UDALA

LANDA BIZI-KALIDADERAKO MUGIKORTASUN-PROIEKTU GLOBALEKO EKINTZAK

Mendatako Udalak herriko hainbat bide egokituko dauz, herritarren segurtasuna eta irisgarritasuna bermatzeko. Proiektuetako batek Marmiz auzoko Estillotza bidea hobetuko dau. Sarbide eta zirkulazino handiko bide garrantzitsua, ibilgailuena ez ezik, ibiltariena be, Ajangizko, Muxikako eta Gernika-Lumoko herriekin lotzen dauena. Egokitze-obrek zoruko arazoak konponduko dabez, besteak beste, zuloguneak kentzea. 47.656€-ko aurrekontua daukon jarduera hau gauzatzeko, Bizkaiko Foru Aldundia- ren (Azpiegiturak) 39.193€-ko diru-laguntza izango dau Udalak. Mendatak aurton egingo dauen bigarren proiektuaren helburua da Zarrabentan (Olabe auzoa), Laprastegi baserriaren inguruan, mendi-hegalaren irristatzeak eragindako arazoak konpontzea; izan be, horrek baserrira sartzeko bidea haustea eragin dau. Kaltetutako eremua 25 m-ra iristen da, eta aurreikusitako irtenbidea da errepidearen zabalera osoan dagoen zoru-lauza (asfaltoa eta hormigoia) eraistea eta dagoen azpioinaria saneatzea eta egonkortzea. Obrak egiteko 2 hilabeteko epea aurreikusi da, eta zirkulazinoa eten beharko da. Proiektuaren aurrekontua 38.827€-koa da eta horretarako Udalak 24.461€-ko diru-laguntza kudeatu dau Bizkaiko Foru Aldundian.

Mendatako Udalaren egokitzapen-lanen agendan jasotako tokiko ekintza-planen barruan sartzen dira jarduketa honeek, herritarren irisgarritasuna eta bizi-kalidatea bermatzeko zerbitzu eraginkorra eskaintzeko helburuagaz.

MORGAKO

UDALA

UR GUNE ERAKARGARRIA, DIBERTIGARRIA ETA EROSOA

Morgako Udala herriko bizitza soziokulturala aberastu eta dinamizatzeko lanean ari da, kalidadezko zerbitzuekatzeko eta bizilagunen ongizatea bultzatzeko daben azpiegiturekatzeko. Helburu hau gauzatzeko, Andra Mari auzoan *splashpark* edo sakontasun bako ur-parke bat inauguratu da ekainean, izandako instalazioek ez bezalako erakargarritasunagaz. Txikien eta nagusien arreta erakartzen dauen espazio garbi bat sortu dabe, ume eta gazteentzat dibertigarria eta gurasoentzat eroso eta lasaigarria dana. *Splashpark*-ak hiru espazio desbardin daukoz, 80m²-ko eremu batean, haur txikiakentzako gune bat, familia-eremu bat eta gazte-gune bat. Parkeak eguzkitako baten itxurako joko bat dauko, eta bertan ur kiribilaren jauzia sortzen da; alboratutako eguzkitako baten formako jolas bat, ur-jauziagaz freskatzeko dauena; lurreko-jolas bat, bertan umeek oinak eta eskuak pasatzeko; eta ur-joko bat, txikitxoek elkarreaginean jarduteko kausa-ondorioko jokoen bidez. Gainera, azalera guztia lorategiz hornitu da eta kaltetutako zoladura eta azpiegiturak konpondu dira. Morgako topagune barri bat eta bisitariarentzako erakargune dibertigarri eta freskagarria da. Instalazioaren aurrekontua 100.000 eurokoa izan da, eta, horretarako, Bizkaiko Foru Aldundiko Herri Administrazio eta Erakunde Harremanetarako Sailak 30.000 euroko diru-laguntza emon deustotalari.

MURUETAKO

UDALA

"LA DINAMITA" KARGATEGIAREN INGURUAREN BERRESKURAPENA

Muruetak beti argi izan dau, bere garrantzi historiko, ondare eta turistikoagatik, "La Dinamita" izeneko kargategi zaharreko instalazioak berreskuratu egin behar zirala. 1902tik 1965era arte egon zan martxan, Galdakaotik trenetxer iristen zan dinamita garraiatzeko. Gaur egun, 11 metroko luzera eta bi metroko zabalera dauken bi moilak ikus daitezke oraindino. 2019an, auzolandegien bidez berreskuratzeko proiektua planteatu zan, eta pandemiak atzeratu eban arren aurton gauzatu da proiektuaren lehen fasea. Eusko Jaurlaritzako Gazteria Zuzendaritzak antolatuta, Urremendi Landa Garapen Alkartearen eta Muruetako Udalaren laguntzagaz, auzolandegi horretan 18 eta 26 urte bitarteko hainbat jatorritako gazteek hartun dabe parte. Uztailaren 4tik abuztuaren 1era bitartean, Muruetako garrantzi handikoa dan gune hau berreskuratzen lan egiteaz gain, Urdaibai ezagutzeko aukera izan dabe. Prozesuan zehar, Bardintasun, Justizia eta Gizarte Politiketako Sailburu Beatriz Artolazabalen bisita jaso eben. Eta jardueragaz eta lurraldeagaz lotuta, prestakuntza praktikoko ikastaro bat emon jakezan bioingeniaritzari, landarediaren tratamenduari eta landare inbaditzaileak kentzeari buruz, legez kanpoko elementuak eta eraikuntzak kentzeari, garbiketari, eraikitako elementu batzuk finkatzeari eta ondare historikoa balioesteari buruz. Horrez gain, kargalekua eta teilategia lotzen daben bidezidor atsegin bat hobetzeko asmoa dauko Muruetak. Horrela, Muruetako industria-ondare garrantzitsuari balioa emoteko.

SUKARRIETAKO

UDALA

"LA MARISMA" PARKEAK PERSPEKTIBA IRABAZTEN DAU

Sukarrietako *La Marisma* parketik itsasoaren eta Txatxarramendi irlaren ikuspegiez gozatzeko helburua bete da. Sukarrietako Udalak arreta berezia eskaintzen deutse parkeari eta bere inguruari, bertan hainbat zerbitzu dagozela, Toña Taberna erakargarria eta haurrentzako jolasak, udan batez be herriaren topone nagusia eta bisitariak erakartzeko gune eztabaidaezina dana. Hau dala eta, Euskal Trenbide Sarearegaz (ETS) lan egin dau udalak hesiaren ikus-hesia kentzeko. Hesi horrek trenbidetik bereizten eban parkea, baina estuarioa eta horizontearen bistak, eta Toña eta Txatxarramendi inguruko paisaia ederra, bere zubi bereziagaz, ezkutatzen ebezan. Udalak eskatuta Euskal Trenbide Sareak (ETS) egin eta finantzatutako obraren bidez, estetika- eta ikus-hobekuntzaz gain, hesiak eukan arriskua ekiditzea lortu da; izan be, hesia zeharkatzea oso erraza izaten zan batzuetan, eta horrek arriskua sortzen eban arauzko trenbide-pasaguneak errespetatzen ez ebezan pertsonentzat. Parkea eta bidea bereizteko formatu barriaren beste alderdi positibo bat hesia inautesteko aldirikako beharra aurrezte da.

ETSk azkenean hartutako irtenbidea ez da, diseinuari dagokionez, hasieran proposatutakoa, baina bilbe arineko egungo metalezko formatuagaz hobekuntza handia lortu da; izan be, trenbide-araudia betez, paisaiaren ikuspegi errespetatzen dau eta bizilagunen bizi-kalidateari laguntzen deutson eta hareen potentzial turistiko areagotzen dauen perspektiba bat itzultzen deutso herriari. Azken hau oso garrantzitsua da herriko bizitza errespetatzen dauen turismo jasagarria dinamizatzeko balioak berreskuratzeko Sukarrietaren estrategiarako.

ELIKADURA-SEGURTASUNA
INGURUMEN-OSASUNA
MIKROBIOLOGIA BIOSANITARIOA

Gure zerbitzuak:
LABORATEGIA
FORMAKUNTZA ETA
AHOLKULARITZA

Ezagutza, Teknologia, Zerbitzua

Covid-19aren aurkako
prebentzio planak

Pol. San Isidro II
Idorsole, 15- Dpto. 3.2
48.160 Derio (Bizkaia)
944 566 589
info@biotalde.com
www.biotalde.com

pre
zero

BETI HIRITARREN ZERBITZURA
INGURUGIROA ZAINTZEN

Torrealday

ZURE FINANTZA-OSASUNERAKO BAZKIDE ESTRATEGIKOA

ZERGA, LAN ETA KONTABILITATE AHOLKULARITZA

www.torrealday.es • 94 627 00 36

GOURMET
URDAITEGIA

PEPI

Pepi Urdaitegiak kalitateko
bestebatek eta delikatosen
produktu egorlekortzen dira.

Gernikako plaza, 7
48300 Gernika-Lumo
806 00 14 00

SAN ISIDRO
Sociedad Coop. Agrícola Ganadera
Abeltzain eta Nekazaritza Kooperatiba Elkartea

Deialderia: 25.09. 8-14 Efficio Solube
48000 Gernika-Lumo
Tel: 94 625 03 20 / Fax: 94 625 66 71
kooperatibasanisidro@gmail.com

www.kooperatibasanisidro.com

ARRIBALTZA
KAFETEGIA

ARRIZA
KAFETEGIA

Barrenkalea, 6
946 466 084

Artekalea
944 650 698

48300 Gernika-Lumo

EUSKAL SOUVENIRS

Andra Mari kalea, z/g
48300 Gernika-Lumo (Bizkaia)
94 625 19 30
www.euskalsouvenirs.com

@euskalsouvenirs

JASANGARRI-
TASUNAGAZ BAT!

Busturialdeko

busturialdeko@komunitatea@bizkaia.org | 94 625 68 84 / 94 625 47 22

BELDUR barik

UXUE BEREZIARTUA

Beldur Bariketik komunikazio
arduraduna

Udara da eta ondo dakigu. Eguzkiak azala
erre dizu baina ilunabarreko haizeak fres-
katu dizu gorputza. Jaiak dira zure herrian
edo ingurukoren batean. Bertara zoaz la-
gunekin, gaugiroaz gozatzera.

Erasorik onartzen ez den espazio batean
zabiltza izan taberna edo txosna gune. Pe-
gatina aldarrikatzailea bularrean, edozein
egoeratan beldur barik jarrerarako prest.
Lagunen artean babestua sentitzen zara.
Dantza, kanta, goza. Ingurukoei laguntzen
diezu egoera zaurgarrietan, aurpegia ate-
ratzen duzu behar den momentuetan,
beldurrik gabe erantzuten duzu eraso
bakoitzean.

Izan ere, beldur barik jarrera bat da, kul-
tura matxista eta indarkeria sexistari aurre
egiteko borondate bat. Ikus entzunezko
lehiaketa bat izatetik ahalduz eta ja-
bekuntza prozesuak ematen laguntzen
duen mugimendu bat izatera bihurtu da.
Gazteekin eztabaida espazioa sortzeko
aitzakia bat da.

Kultura matxista eta indarkeria sexistaren
adierazpenak eraldatzeko konpromiso
pertsonal zein kolektibo adierazten di-
tuzten jarrera guztiak dira Beldur Barik
jarrerak. Alegia, neska eta mutilek ezber-
dintasun egoerei nola egiten diegun au-
rre erakusten duten jarrerak. Errespetuan,
askatasunean, autonomian, erantzunkidetasunean eta indarkeriaren bazterketa
irraoan oinarritzen direnak. Pertsona orok
daukagu gure buruak (eta gorputzak) zein
gure ingurunea eraldatzeko gaitasuna.

ERASO SEXISTARIK
GABEKO FESTAK

Mikromatxismoak identifikatu eta aurre
egitea ere oso garrantzitsua da prozesu
guzti honetan, hau da, naturalizat hartzen
ditugun eta hain sutilak diren indarkeria
seinaleak, eta pertsona bezala garatu eta
erlazionatzen garen kultura matxistaren
oinarri direnak. Horregaitik gorputzei, se-
xualitatei, maitasune, indarkeria sexi-
sta aurre egiteko estrategiei, etab. hitzegtzen
dugu.

Sexismoaren identifikazioa eta berari au-
rre egin eta gainditzeko tresnak eskaini-
tzea da helburua, sarea sortzea eta ba-
bes espazioak eraikitzea. Tresna berriak
sortu dira eztabaida prozesuak errazteko
eta baita indarkeria sexistari aurre egiten
duten Beldur Barik Jarrerak zeintzuk di-
ren identifikatzeko. Ez da parrandarako oihu
soil bat. Eten gabe garatzen eta hedatzen
doan bulkada bat da. Lan guzti honek bar-
ne biltzen du beldur barik jarrera.

Beldur barik bizi nahi dugu. Zerbait logi-
koa dirudi agian, baina ez ohikoa. Beldur
barik joan nahi dugu kaletik, egun argiz
edo gauez. Beldur barik harreman nahi
dugu jende ezberdinarekin, sortzen ditu-
gun harreman sareak sortuta ere. Beldur
barik zintzilatu nahi ditugu sarean gure
kontuak, eskatu gabeko inongo iruzkinik
jaso gabe bueltan. Beldur barik jantzi nahi
dugu dena delako arropa, inongo begira-
darik pairatu gabe. Beldur barik bizi nahi
dugu, gure izena eta izana dena delakoa
izanda ere. Beldur barik, beldur gabe, zo-
riontsu eta libre.

Bizi gaitezen beldur barik jaietan, udaran.
Baina jarrai dezagun bizitzen beldur barik
gainontzeko urte osoan ere. ■

Muruetako ontziralekuak.

Murueta

zelai eta paduren artean landatutako identitatea

Muruetak, bere fisionomian, bere sustraien arrastoa gorde-tzen dau, baserriko lanei lotu-tako historia bategaz, modu temati bezain egokian artadi kantauriarrak eta padurak alde bakoitzean babestutako zelaiek menderatutako paisaia bat sortu dauen jarduera bategaz.

Muruetako telleria.

Artadiagaz muga egiten daben larre emonkorrak, baso atlantikoko orbanak, baserriar kulturaren lehengaien iturri iraunkor lez erabiltzen diranak, eta paduran hamaika esku-hartze, muna txikietatik hasi (urak bideratzen edo eusten dabezen lurrezko dikeak) eta egitura urtetsuak nostalgiaz gordetzen dabezen asmakizun handietaraino.

Muruetako edozein auzo eta txokotan arnasten eta sentitzen da zelaiaren eta estuarioaren arteko konplizidade hau. Larreetan paduraren hurbiltasuna nabaritzen da, kresalaren brisa eta usaina salatzen dabela, eta padura gainean ez dira inoiz begien bistatik galtzen landazabalarren hegala itzaltsuak.

Murueta auzoz eta paisaiaz gozatzeko, landazabalek eta paduratik ibilbide bat egin daiteke, edo bien arteko ibilbide misto bat aukeratu, historia eta izaera muruetarra ulertzeko modu ezin hobea. Natibitatearen Amaren edo Andra Mari elizaren ingurua, bere silueta irmoagaz paisaia menderatzen dauena, abiapuntu bikaina da Kanpantxua eta Goierria auzoetan barrena bisita bat hasteko, bide eta errepide txikietan barrena, inguru zaindu honek eskaintzen deuskuzen belardiez, baserriez eta panoramika iradokitzaileez gozatzeko proposak diranak.

Muruetako Andra Mari eleiza.

Gernika-Lumoko erreka egalaren amaieratik Busturiraino doan pasealekua ibilbide ezin hobea da Muruetako hezeguneetako bazterrak ezagutzeko; izan be, natura, argitsua, zirraragarria eta biziz betea, paduraren aprobetxamenduak paisaia lasai honetan inprimatu dauen lorratzagaz txandakatzen da. Parean, ontziralekuak, industria-instalazio zaharrak, munak, ataskak eta ubideak dagoz.

Paduraren kudeaketako mendeetako lanek inguru honen erliebe berezia sortu dabe. Mallukitzako errota, mareen indarra aprobetxatzen eben asmakizunetako bat izan zan, bere errendimendu handiena lortzeko zuhurki zuzenduak.

Muruetako teila-fabrika zaharrak, ontziralekuz zipriztindutako paraje idiliko batez inguratutik, bere adreiluzko tximinia handiagaz, Urdaibaiko estuarioren erreferentziako ikuspegi klasikoetako bat emoten dau, paisaia gizatiartzeko postal apartekoa. Ezkerreko bidezidorrari jarraituaz, bere garaian hezeguneak kudeatzeko erabili ziran munen gainean ibiliko gara. Behatoki bikaina da, eta bertatik gozatu ahal izango dogu ekosistema horretan

bizi diran hegaztien eta espezie botaniko bitxien bariedadeagaz. Bertan be, krustazeo, molusku eta itsasaldiekin batera kanaletan gora egiten dauen arrain-fauna bereizgarria eta oso aberatsa dago.

Busturiatik gertu, bere garaian lehergai-luak kargatzeko industria-funtzioa bete eben "dinamita"ren kargategiko egitura handiekin topo egiten dogu. Paraje hau, gaur egun, egokitzen-proiektu baten xede da, eta paduran zeharreko ibilbide eder honen interpretazioa osatuko dau. Muruetako ontziolak, bidearen amaieran, bere garaian Urdaibain loratzen ari zan jarduera izan zanaren azken lekukoa dira. Laida, Mundaka edo Kanalan egon ziran bezalako ontziola zaharrak gaur egun desagertuta.

Murueta, bere erakargarritasun natural eta ondare guztiaz gain, bisitariei arreta emoteko ondo hornitutako herria da. Bi jatetkek eta hotel batek azpiegitura turistiko erakargarri bat eskaintzen dabe, jardunaldi ezin hobea osatzeko, Gernika-Lumo eta Bermeo arteko ingurune ederrean. **UM**

Rogelio POZO

Barrikuntzagaz, kudeaketagaz eta zientziagaz lotutako ibilbide profesionala dauko Rogelio Pozok, eta 20 urte inguru daramatza AZTI-ko zentro teknologikoaren zuzendaritza nagusian. Bere perspektiba funtsezkoa da Urdaibain eta munduan aurre egin beharreko erronka sozioekonomikoak eta ingurumenekoak ulertzeko.

ROGELIO POZO

AZTI-Tecnaliako Zuzendari Nagusia

AZTI zentro zientifiko eta teknologikoak 40 urte bete dauz jada, ozeanografiako ikerketa-zentro gisa sortua. Zelakoa izan da bere bilakaera gaur arte?

1981. urtean, EAEk ozeanografiako eta arrantzako ikerketaren eskumena jaso eban, eta ozeanografiako ikerketa-zerbitzua sortu zan. Bizkaiko Foru Aldundiak 1984an sortu eban AZTI, Sukarrietako Txatxarramendi eraikinean. Une hartatik aurrera, AZTI beti aritu da itsasoaren baliokateagaz lotutako ikerketan. 1989an, lehen hausnarketa estrategikoa egin zan, eta arrantza-industria eraldatzaileri aplika leikikeozan eskumenak beste industria mota batzuetan erabiltzen ari ziranen edo erabil eitekezan oso antzeko teknologiak zirala ikusi zan. Orduan erabaki zan AZTIk garapen zabalagoa izatea, ez bakarrik arrantza-katean zentratuta, garapen garantzitsua dana, baita elikaduragaz zerikusia daukon guztiari lotuta be. Euskadin

ez egoalako ikerketa-egiturarik, ezta elikadura-ikerketari laguntzeko egiturarik be. Lehen urte horreetan AZTI publikoa zan, baina 1997an fundazio pribatu bihurtu zan, elikagaien eta arrantzaren sektoreetako enpresen partaidetzagaz. Pasaiaiko ikerketa-zentroa sortu zan itsasoagaz lotura handiagoa dauken gaietarako. Eta 2007an,

izandako hazkundearen ondorioz, Derioko parke teknologikoan daukogun zentroa sortu zan, elikagaien eraldaketari lotuago dagoena. Horixe da AZTIk 40 urte hauetan bere bilakaerari dagokionez izan dauen ibilbidea.

Argazkia: AZTI-Tecnalia. AZTIko ikerlaria Derioko planta pilotoon.

Sukarrietan, ze jarduera kontserbatzen da?

Sukarrietan dagoz fundazioaren zerbitzu orokor guztiak, ekonomia- eta finantza-saila, marketina, proiektuen bulegoa... jarduerari laguntzeko zerbitzuak. Arrantza jasangarriagaz zerikusia daukozen gaiak be jorratzen doguz, batez be, arrantza-kudeaketagaz zerikusia daukon guztia.

Zein da AZTIk 40 urte hauetan izan dauen garapenaren gakoa?

40 urte hauetan AZTIko gakoa baliabide naturalen iraunkortasunerako eta aprobetxamendu hobetarako ikerketa da, baliabide hоек modu jasangarrian babesteko eta kontserbatzeko politikak sortzen laguntzetik, enpresei zein kontsumitzaileei balioa sortzeko baliabideen ahalik eta aprobetxamendu handiena lortzea bideratuz.

Zeintzuk dira, zure ustez, baliabide naturalen iraunkortasunerako AZTIk egin-dako ekarpen nagusiak orain arte?

40 urte hauetan gauza asko egin dira, laburtzea zaila da. Horreen guztien islada AZTI Europako Ingurumen Agentziako Aholkularitza Zientifikoko Batzordeko kide dala. Hiru pertsona doguz Arrantzako Batzorde Tekniko eta Zientifikoan, honnek zuzenean kudeatzen dauz Europako arrantza-baliabide guztiak, eta zuzenean aholkatzen deutso batzordeari, Ministroen Kontseiluari. 40 kidek osatzen dabe batzordea, eta hoietatik 3 AZTIkoak dira. Europa osotik AZTI da batzordean kide gehien daukon zentroa. Presidenteordea AZTIko pertsona bat da. Hainbat batzorde zientifiko zuzentzen doguz munduko arrantza-kudeaketako erakunde nagusietan, Ozeano Atlantikoko eta Indiako Ozeanoko atunaren batzordeetan..., aholkularitza emoten deutsegu hainbat administrazioari, euskal administrazioari, noski, baina baita estatukoari eta Europakoari be, natura-baliabideak eta itsasoa kudeatzeko eta babesteko politikekaz zerikusia daukon guztian. AZTIko zientzialariak nazioarteko batzorde zientifiko horreetan egotea da urte honeetan guztietan lortu doguzen lorpenen erreferentzia.

Zelan eragiten dau ordezkartza horrek geure egunerokotasunean?

Oso erabilgarria da, baliabide natural baten kudeaketatik hasi eta balorizaziora >>>

*Baliabide naturalen
iraunkortasunerako
ikerketa da
gakoa*

arte, edo jarduera ekonomikoak ekosistemetan daukon eragina ahalik eta txikiena izatea. Urtero erabakitzen PACa, arrantza-kuotak, hau da, arrantza-egunak eta baimendutako harrapaketa-tonak. Geure gomendioak zentzu batera edo bestera joateak arrantza-jarduera bat egotea ahalbidetzen dau, eta, logikoa denez, modu eraginkorrean eta, aldi berean, jasangarrian arrantzatu ahal izatea. Horrek Bermeotik ateratzen diran itsasontzi guztiei eragiten deutse, baina baita Indiako eta Atlantikoko ozeanoetan arrantzan ari diranei be. Iraunkortasunak, gainera, zerikusia dauko geure jarduera egitean hondakin gutxiago sortzeagaz. AZTIk, orain dala 20 urte baino gehiago, erabilitako olio guztiak aprobetxatzeko lehen instalazioa garatu eban, 40.000 tona olio biodiesel bihurtzen dauzena. Orainsu, enpresa bat sortu dogu Bermeon, *Saretu*, atunontzi izozkailuetan erabilitako arrantza-sare erabili guztiak birziklatu eta errebalorizatzeko, ehungintzako produktu bihurtzeko.

Zein da enpresa honeen gaitasuna enplegua sortzeko?

Bermeoko enpresak behargin gitxi daukoz, orain dala 2 hilabete sortu barri dogulako. Asmoa da pare bat urteren buruan eraldaketa-planta bat izatea, Urdaibain kokatzea eta 20 enplegu zuzen izatera iritea espero doguna. Azken 20 urteetan 14 enpresa inguru sortu doguz, ez Urdaibain bakarrik, baita Euskadi osoan be. Horrek esan gura dau 40 milioi euro inguru inbertitu dirala ekipamendu espezializatuetan, 200 pertsona ingururi lana emoten deutseenak.

Barrikuntza eta teknologia funtsezkoak dira lan mota hau garatzeko. Eta zentzu horretan, geure lurraldean, ba al dogu

Artgazkia: AZTI-Tecnalia. Sukarrietako AZTI-Tecnaliaren egoitza.

gaitasunik horrelako enpresetako profesionalen eskaerari erantzuteko?

Teknologia da gakoa. AZTIIn abantaila diferentzial bat bilatzen saiatzen gara teknologiatik, jarduera ekonomiko barri bat sortzea ahalbidetuko dauena. Baina ez hori bakarrik, dagoeneko existitzen diran enpresei teknologia asko transferitzen deutsegu, euren lehiakortasuna hobetu daiezan, eraginkorragoak izan daitezcan, inpaktuak eta energia-kontsumoa murriztu daiezan, hondakin gutxiago sor daiezan..., eta teknologia be transferitzen dogu, balio erantsiko produktu gehiago sor daiezan. Horrelako enpresetan lan egiteko, jende faltaren arazo handia dogu.

Unibersidadeko zein LHko prestakuntza-planak bat datoz teknologia- eta barrikuntza-etorkizun horregaz?

Une honetan Busturialdeak Euskadiri gertatzen jakona bizi dau, oro har gaitutako jendea falta jaku. Jendea inportatu behar dogu, munduko edozein lekutatik datorrena. 2021ean 12 nazionalidade desbardineta 286 pertsona ginan AZTIIn. Teknologia enplegu kualifikaduagoa da, baina lan egiteko pertsonak aurkitzeko arazoak edozein jarduerari eragiten deutso. Unibersidadeetatik eta lanbide-heziketako ikastetxeetatik edukiak aldatzen eta egokitzen ari dirala uste dot, profesionalen etorkizuneko beharretara egokitzeko. Arazoa da une honetan talentua-

ren merkatua globala dala, erakargarriak garala, baina oso erakargarriak diran beste eskualde batzuek lehiatzen garala. Bestalde, Euskadin ez dago hainbeste espiritu ekintzailea; une honetan, Euskadiko ekintzailearen mapari begiratuz gero, ekintzaileari laguntzeko azpiegitura gehiago dagoz, ekintzaileak baino.

Klima-aldaketa da gai nagusia maila guztietan. Zelan laguntzen dau AZTIk honi aurre egiten?

Urte asko daramatzagu klima-aldaketak zelan eragiten deuskun neurtzen. Ebidentziak aurkitzea da kontua, pertzepzio handia dagoelako, baina zientziak ebidentziak aurkitu behar dauz. Bi jardue-

ra-arlotan ari gara lanean, bata arrantzan zelan eragiten ari dan. Ikusten ari gara, adibidez, berdel-bankuen gunea iparralderantz mugitzen ari dala apurka-apurka. Horrek esan gura dau ur hotzagoak bilatzeko joera dagoela, ura berotzen ari dalako. Klima-aldaketa berotegi-efektuko gasen sorreraren ondorioa da batez be, eta itsasoa da CO2-ren isurbide nagusia. Itsasoko ura azidotzen da, baina landareak ekoizteko CO2-aren xurgapen handia be gertatzen da. Orain dala 15 egun antxoia ebaluatzeko azken kanpainaren emaitzak argitaratu doguz, eta fitoplankton kopurua, hau da, ekoizpen primarioa, handitzen ari dala ikusi dogu. Arrainen-tzako janari gehiago dago, baina beste

ondorio batzuk be badagoz, esaterako berotzeak eta korrante-aldaketak migrazioei eragitea, arrantza-eremuak apur bat aldatzea. Azken batean, ekosistema aldatzen ari da. Duela pare bat asteko tenperatura altuekaz bizimodu normala egiten saiatzen zara, baina ezin dozu, eta ingurune naturalean gauza bera gertatzen da. Horrek guztiak epe ertainean eta luzean daukon eraginari eta ondorioei buruzko informazio guztia jaso behar da, espezieen iraunkortasunerako eta arrantza-jarduerarako gomendioak egiteko. Beste efektua itsasoagaz lotuta dago: gero eta sarritasun handiagoagaz bizitzen ari garen fenomeno meteorologiko kaltegarriak dira, esaterako hondartzen desagertzea, inoiz urpean gera ez eitekezala uste genduan eremuak, eta orain urpean gera daitezkeenak. AZTIIn lan handia egin dogu Larrialdietako Sailaren eskutik, uholde-arriskuan dagoen Euskadiko eremuak identifikatzeko. Gai-nezka egiteko indizea deritzoguna definitu dogu, hau da, Zarautzen edo Donostiako Alde Zaharrea hori gertatzeko probabilitatea. Azkenik, horrek guztiak giza jardueragaz daukon lotura, Bilboko superportua kasu. Pertsonengan eta azpiegiturretan arazoak prebenitzen lagunduko daberen eredu-mota horretan alde aurretik lan egitea da helburua.

Horrek badauko zerikusirik Laidaren erdi-desagertzeagaz?

Uraren maila urtero igotzen ari da, milimetroak dira. Ura berotzen danean handitu egiten da, zabaldu egiten da, edozein material gertatzen jakon bezala, eta poloak urtutzen ari dira. Ur gezaren ekarpen horrek itsas maila handitzen dau. Laida gai konplejua da, baina onartu behar dogu Laida eta Euskadiko beste hondartza batzuk gero eta txikiagoak izango dirala. Baten bat be desagert daiteke. Klima-aldaketaren eraginez itsas mailak gora egiten dau, eta itsas mailaren igoera eragiten dau >>>

Argazkia: AZTI-Tecnalia. AZTIko ikerlariak 2021eko BIOMAN kanpainan, antxoaren biomasa neurtzeko.

daben ereduaren iragarpenak ez dira 50 urtera iristen, azken 15, 20 urteetan 10 milimetrotan handitu baita. Zentimetro bat nahikoa da ureztatzen ez ziran guneetan ura gainezka egiteko, batez be haize, korronte edo marea indartsuagoekaz bat badatoz.

Oraintsu, AZTIk, Coruñaiko Unibersidadeagaz lankidetzan eta EBk eskatuta, arrantza-sektorerako jardunbide ego-kien gida izango dan txosten bat aurkeztu dau. Zertan egiten deutse mesede gure arrantzaleei?

Orain dala hamarkada batzuk, Ipar Itsasoa, arrantzatzen zan 20 kilo makailaoko, beste espezie batzuetako 80 kilo baztertzan ziran, eta horreek itsasora botatzen ziran. Europako arrantza-politikak zero bazterkin helburua ezarri eban, eta horrek esan gura dau oso selektiboa izan behar zarala kuota daukazu espezieagaz.

Mugatze hoiek izateaz gain, beste arrain mota batzuk arrantzatzen badira, portura eramane eta balorizatu egin behar dira. Ildo horretan ari gara lanean, ez bakarrik eskal flotagaz, baita Galiziako ontziekaz be, sareak monitorizatzeko, sentsoreak eta ikusgarritasun handiko kamerak jartzeko, sartzen diran espezieak ezagutzeko, tamainagatik kontatzeko eta espezie bakoitzetik arrantzatzen dabezen kiloak

jakin ahal izateko. Beraz, une jakin batean lebatza harrapatzeko jaurtiketa egiten badozu eta lebatzaren %10 bakarrik sartu batzatu eta 100 kilo badozuz, ez igo, sarearen zorroa zabaltzen dozu joaten ixteko. Horrelako neurketak teknologiak erabiliz egiten dira, eta horretan ari gara lanean zero bazterkin helburu hori betetzeko.

Arrantza-sektorea 4.0 industriatik gertu dago?

Jendeak uste dauen baino gehiago. Atunontzi izozkailu bati begiratu gero, jendea harritu egingo litzateke 4.0 gaz lotuta honen daukozen digitalizazio-, konexio- eta aplikazio-gaitasunagaz. Arraina aurkitzeko aplikazioak, buien informazioa, arrantza-bankuen lokalizatzaileak..., joan-etorriari optimizatzeko ibilbide egokienak, satelite-konexioa eta abar. Lasterketa hau ez da geratzen, gero eta aplikazio, garapen eta sentsore gehiago agertzen diralako. Itsasontzi txiki batek informazio asko eta modu eraginkorragoan eta jasangarriagoan bere lana hobeto egiten laguntzeko aplikazio asko dauko.

Oraintsu, bertako produktuaren garrantziari buruzko artikulu bat argitaratu dau AZTIk. Zelan egiten dozue lan hornidura-kateak laburtzeko?

Kontsumitzaileok nahiko inkoherenteak gara, tokiko produktua eskatzen dogu.

Hemen, adibidez, kontserbak daukoguz, baina edozein banatzaile, supermerkatu edo azalera handira joaten gara, eta lineal batean Bermeoko kontserba bat aurkitzen dogu, eta ondoan kontserba bat, Errioxan edo Nafarroan egina, Bermeokoan 400g-ko formatuan, kristalezko potoan 9€tik gora, eta bestean 3,50€tan, eta baten prezioan bi eraman ahal dozuzela... Eta... merkea erosten dogu. Erabaki horreek hartzen daben kontsumitzailearen inkoherentziak sustatzen dau tokiko kontsumoa gertatzea edo ez. Batek hain produktu merkea erosten dauenean, bere buruari galdetu beharko eutsan zergaitik dan hain merkea, eta ez zergaitik dan bestea garestia. Merkea da ez dabelako hemengo arrainik erabiltzen, Filipinetatik edo Asiatik ontziratzen diran loteak baizik. Ez gintzatekez fidatu behar legez kanpoko arrantzatik ez etortzeaz, XXI. mendean ia eskalotza egoeran dagozen pertsonen lan egiten daben itasontzietatik. Tokiko kontsumoa ondo egituratuta dagoela eta trazabiladadea daukola ikusarazten eta ulertarazten saiatzen gara, merkeagoa izateaz gain, gizartearentzat errentagarriagoa da eta. Zuk tokiko produktuan sinesten badozu eta bertako produktuan inbertsio bat egiten badozu, abantaila batzuk emoten dira, jasangarriagoa da, enplegua sortzen dau, aberastasuna eta gure bizimodua-gaz bat datozen balioak sortzen dauz eta, gainera, kasu askotan, munduko beste leku batzuetakoa baino gozoagoa eta hobea be bada.

AZTIk arrantza piratari aurre egiteko be lan egiten dau?

Benetan gu ez gara arrantza pirataren aurka borrokatzen ari. Bermeoko arrantza-sektoreagaz lanean ari gara trazabiladadea bermatzeko eta merkatura iristen dan produktua legezko arrantzakoa izan daiten, arrantza arduratsuko atuna deritzonaren estandarrak betetzen dabena, arrantza-praktika ezagun eta baimenduekaz, pertsonentzako lan-baldintza duinekaz eta arrainak erakunde batek arrantza jasangarritik datorrela ziurtatzeko beharrezko bermea izan daian. Hauxe da guk egiten dogun lana, ezin deutsegu jarraitu legez kanpoko arrantza egiten daben Indonesiako, Filipinetako, Thailandiako, Txinako edo Espainiako ont-

ziei. Mundu osoan ahalegin handia egiten ari dan arren, munduan legez kanpoko arrantza arrantza osoaren %25 dala uste da. "Zulo baltz" handi bat dago, arrantzako merkatu baltz handi bat, azkenean merkaturuetan zuritzen dana eta lehia tokiko produktuen aurka egiten dauena. Garai ekonomiko zaila bizitzen ari garen arren, nik kontsumitzaileak animatzen dodaz oso ondo pentsa daiezala zer erosten daben.

Zelan ikusten dozu Bermeoko arrantza-sektorearen etorkizuna?

Ni baikorra naz. Inoiz ez da erraza izan, sektorea gero eta kontrolatuagoa dago, eremu global osoa definituagoa. Lehiakortasunari dagokionez, enpresa globalak ikusten ari gara, eta gero eta zailagoa da horreekaz lehiatzea. Uste dut Bermeokoak, oro har, jasangarritasunaren aldeko apustua egin daben enpresak dirala, modernoak, barritzaileak, gai diranak, nik esango neuke teknologiaren eta jasangarritasunaren aitzindari dirala, eta hau, bide bat izateaz gain, etorkizunerako arrakasta-bermea da. Beste batzuentzat eredu dira, aurretik doazen abantailagaz. Borroka hori ez da erraza izango, argi dago baldintza desbardinatuko norbaiten aurka borrokatzea ez dala inoiz erraza izango, baina uste dot etorkizun handia daukola iraunkortasun eta koherentzia horri eusten badeutse. Ez da ahaztu behar horrek talka egiten dauela belaunaldien arteko erreleboagaz, hauxe baita arazoa, balitekela 10, 15 edo 20 urte barru geure enpresak kanpoko enpresek erostea, etorkizuneko belaunaldientzat jarraipenik ez aurkitzean. Bermeoko arrantza-sektoreak izan daiken ahulezia nagusia da niretzat.

Ze egin leiteke Urdaibain balio erantsiko enpresak sortzeko gaitasun handiagoko egoteko?

Nire ustez, markagaz lehiatu gura badozu, lehia-abantailak sortu behar dozuz beste

Argazkia: AZTI-Tecnalia. Uraren pHa neurtzeko sentsorearen instalazioan Gipuzkoako kostaldean, Life Urban Klima 2050 proiektuaren barruan.

batzuen aldean. Zeintzuk dira lehiakortasun-palanka hoiek? Esan dodan bezala, ia bi enpresa sortu genduzen Bermeon, *Saretu*, hilabete batzuk daramana, eta beste bat, dagoeneko urtebete daukone eta 10 lanpostu sortu dauz. Hau Galizian egoan eta hona ekarri dogu. Arrantza-sektorea digitalizatzeko, datuak behatzeko... lanetan ari da. Hona ekarri dogu eskualdean enplegua sortzeko, enpresak garatzeko eta indartzeko. Enpresak instalatzeko be ez dago hainbeste leku. Gu hemengo enpresak sortzen laguntzen saiatzen gara, baina ez da erraza Urdaibain enpresak sortzea, ez dago lehiakortasun-abantaila handirik Euskadiko beste eremu batzuen aldean, komunikazioak eta azpiegiturak eskaintzen dabezenak. Badakizu zenbat urte kostatu jakun Sukarrietako AZTIko zentroa zuntz optikora konektatuta edukitzea? Ia 20 urte. Beharbada eskualde lez pentsatu beharko

geunke ze eskaini daikegun erakargarria izateko ez edozein motatako enpresentzat, baizik eta enpresa jakin batzuentzat.

Eta ekonomia zirkularri dagokionez?

Ekonomia zirkularreko hainbat proiektu egiten ari gara azpiproduktuak, sareak, plastikoak, elikagaiak... berregituratzeko. Ekoitzen doguzen elikagaien heren bat alperrik galtzen dogu, alperrik galtzea minimizatu behar da, eta alperrik galtzen danari balio bat emotea, elikatze-katean sartu ahal izateko. **UM** ngarri gisa edo animaliak elikatzeko.

L&K LOGÍSTICA

GARRAIOA, BILTEGIRATZE, BANAKETA...

Txaporta Industrialdea, 2-1
48300 Gernika - Lumo
(Bizkaia)

Tel: 94 625 73 35
Tel: 94 625 75 40
e-mail: lgk@lok.es

Arrien Optika

Urkieta k. 10
Tel./Fax: 946 25 63 63
Email: arrienoptika@yahoo.es

Angel NAVEA

BERE IKUSMINA ONDARE ERREPIKAEZINA

Ondare kulturala herri baten funtsezko herentzia da etorkizuneko belaunaldientzat. Ondare materialaz haratago, herri guztiek dauke ondare ez material historiko eta emozional baliotsu eta errepikaezina. Gernika-Lumon zortea dogu Angel Navea Arriolaren zaletasun, perseberantzia eta diziplina izan dogulako, bere kamaragaz azken 50 urteetako bizitza eta historia herrikoia jaso eta kontserbau eban eta.

Tradizinoak, jai ekitaldiak, kirol ekitaldiak, erakusketak, manifestazioak... Angel Navea Arriolaren kamararen bisoreak ikusi ez dauena! Zaila da Angel Navea bere kamararen atzean ez gogoratzea. Bere zaletasuna bere *leit motiv* izan zan, eta, horren ondorioz, gela txiki batean gorde ebazan, metodikoki ordenatuta, 60ko hamarkadatik eguneroko bizitzari, ohiturei eta pertsonaiei buruz grabatu ebazan istorioak, 700 bideo-zinta baino gehiagotan bilduta.

Ikus-entzunezko artxibo zabala, A.N.A., Angel Navea Arriola, Gernika-Lumoko ondare kultural eta soziologikoa da orain, Gernika-Lumoko Kultur Etxeak eta Angelen familiak sinatutako lagapen eta ustiapen akordioari esker.

Argazkia: Gernikako Udala. Angel Navea bere kamaragaz.

A.N.A. fondoak 50eko hamarkadako argazkiak batzen dauz, baita lehenagokoak be, Jose Luis Abaunza apaizarenak eta Angel Naveak jasotakoak; Naveak hainbat iturritatik jasotako ikus-entzunezko dokumentuak; eta Angelek berak egindako grabazioak. Bere lehen grabazioak 60ko hamarkadakoak dira, Super 8n egindakoak. "Erreportari arima" eukan gizona zan, jakingurakoa, Gernika-Lumon gertatzen zan guztia interesatzen jakon. Bere emazteak, Josune Uriarte gernikarrak, hasiera hareek gogoratzen dauz eta Angelengandik bere pasioa eta jakinmin handikoa zala nabarmentzen dau, "ezkondu ta ia segiduen grabatzen hasi zan, asko gustaten jakon. Beti egoten zan fotografiagaz edo bere kamariegaz. Lehenengo argazki-makinagaz hasi zan eta gero bideoa. Bere kabuz egiten zauen guztia, beti gustatu izan jakon leiduntie. Irakurle amorratua zan"

Angelen eta Gernika-Lumoren arteko lotura Josunegaz ezkontzean hasi zan, bera Arratzukoa zan (1930/8/23). Bere aita taxi batek harrapatuta hil zan Muxikan, eta oso gazte zala, familiaren zerrategian lan egin behar izan eban, Vda. de Navea zerrategia enpresan. Geroago, kamioilari lez lan egin eban, eta ezkondu zanean, emaztearen familia-negozioan, Lizeo tabernan, eta aisialdian grabatu egiten eban, "guk euki gendun taberna bat hamentxe, ta bertan be berak egiten eban lan. Lizeo taberna Lizeo Antzoki ondoan egoan, hurrengoko atie. Geurea zan negozioa. Orduntxe, denbora librean, joaten zan grabetan. Berak ikusten baeban zeozer egoala joaten zan, gustora. Batzuk deitu egiten eutsien grabetan joateko...akontezimenduak edo bazeunden. Ta han joaten zan bera...", gogoratzen dau Josunek.

GERNIKAKO ONDAREA

Angel Navearen lan metodikoak dokumentu-funts zabala sortu eban, Gernika-Lumoko bizitzaren eta bertako jendearen lekuko izateagatik baliotsua. Jendeak erraz ikusteko moduan kontserbatu, katalogatu eta antolatze gogoak ekarri dau Kultur Etxeak Gernika-Lumoko Artxibo Digitala sortzeko proiektua. Naveak gordetako ikus-entzunezko funtsa lagatzeko akordioa izan zan abiapuntua. Horren bidez, Kultur Etxeak, trukean, fa-

miliaren irudi eta bideo guztiak emon eutsosan familiari formatu bateragarri batean (mp4). Cristina Aranak, Gernika-Lumoko Kultur Etxeko zuzendariak, dokumentu-funts hau lagatzeko eta digitalizatzeko prozesua zelakoa izan dan azaldu deusku: "guk egin doguna da jaso eta horren inguruko lan tekniko guztia bidean jarri. Dana pasatu dogu Mp4ra eta bigarren fase baten korteak egin doguz, 700 zintetako irudiak sailkatzeko, bakoitzak informazio asko gordetzen ebalako. 4.000 eta 5000 korte inguru izan da emaitza". Berreskuratze- eta eguneratze-lan hau Angelek berak egin eban, neurri batean, ikus-entzunezko tekniketara eta hareen formatuek aurrera egiten eben bitartean. "Berak hasieran egiten ebazan zintetan, gero pasatzen eban CDra eta gero DVDra. Horregaitik, hainbat formatutan errepikatutako

Ikus-entzunezko artxiboa, Gernika-Lumoko ondare kultural eta soziologikoa da orain.

ikus-entzunezko dokumentuak egozen. Horrek emoten dau bera pertsona moderno bat zala, konturatzen zan horrek ez eukala etorkizunik eta beste formato batera pasatu behar zala", nabarmendu dau Cristina Aranak.

Angelek bere hobby-a zala aitortzen eban eta gustuz egiten eban, "nik esaten neutson, ze penie... zuk egingo bazendun zeozer ikasi, izango zinan oso ona. Gustora egiten dot eta nahikoa da, esaten eustan berak", gogoratzen dau bere emaztea Josunek. Orain, grabazioak Gernika-Lumoko artxibo digitalaren parte diranez, hunkitu egiten da, "pena handiagaz sentitzen gara, ze berak ikusi behar izan ebazan honeek gauzak. Esaten gendun zer egingo dogu honegaz? Berak esaten eban, honek ez dau balio ezebez, baina nik disfrutatzen dot hainbeste..."

"Hurrengo fasea izango da hau guzti katalogatu, artxibogintzan erabiltzen diren irizpide estandarren arabera. Katalogazino lanagaz Gabonak baino lehen hastea es-

Angel Navearen familiak utzitako bildumaren parte bat.

pero dogu. Horretarako, personal oso tekniko eta kualifikadua behar dogu eta Eusko Jaurlaritzara eskatu dogu. Helburua artxiboa liburutegian jendearen eskura jartzea da. Europeana Europako artxibo digitalean be integratuta geratuko da", azaldu dabe Kultur Etxetik.

Katalogazino lana osatzeko, Gernika-Lumoko Kultur Etxeak herritarren lankidetzarako proposamen bat kaleratu dau tailer formatuan. Bertan, gernikarrek Angel Navearen grabazioen korteak ikusteko aukera izango dabe. "Urritik hasita, gura dabenak "Kontatu irudia" izeneko tailerran parte hartzeko aukera izango dau, irudietan agertzen diran pertsonak eta lekuak identifikatzen laguntzeko eta katalogoa informazio horregaz guztiagaz osatzeko", azaldu dau Cristina Aranak, Kultur Etxetik. Gernika-Lumoko herri-kultur ondarea identifikatu, sailkatu eta babesteko lan honek bermatzen dau etorkizuneko belaunaldientzat behar bezala zainduko dala eta aztertu ahal izango dala, ezagutzaren eta esperientzia emozionalen iturri esku-ragarria baita. **UM**

Angel Lekuona

STOLPERSTEIN-A ETA BUSTURIKO MEMORIA

Askotan, bizitzak lezinoak emoten deuskuz, eta Angel Lekuona busturitarrenak, berak bere bizitza emon eta gerra baten basakeria eta haren ondorioak jasan ebezen beste hainbaten bizitzagaz batera, oroimena zein garrantzitsua dan ulertzen laguntzen deusku. Bere historia minaz, sufrimenduaz betetakoa da baita gizatasunaz, zintzotasunaz eta duintasunaz be.

Jorge Ruiz de Santayana filosofoaren esaldi honek: *"Bere historia ahazten dauenak errepikatzen kondanatu dago"*, ongietorria emoten deutse Auschwitz I kontzentrazino-esparruko 4. blokeko bisitariari. Busturin, distantzia handia izan arren, sutan tatuatu dabe, 1945ean Hraistkoko (Txekiar Errepublikako) kontzentrazino-esparru nazian deportatu eta fusilatu eben Angel Lekuona bizilagunaren historia tragikoa erreskatatzeko.

Angel Lekuonaren historiak gaur egun ezagutzen diran xehetasunak gordetzen dauz, Anton Gandarias ilobak egindako ikerketa-lanari esker. Bera historia hau azaleratzeaz eta ezagutzera emoteaz arduratu da. Angel Lekuona Busturiakoa 1945eko apirilaren 10ean fusilatu eben, Hraistkon, Hirugarren Reicheko kontzentrazino-esparruan, preso egoala, Frantziatik deportatua izan ondoren, Gerra Zibilaren ondoren Frantzia erbesteratuta egon zan eta. Bere erraustutako gorpuzkinak Pragako hilerriko memorialean gorde dira, eraildako beste preso batzuen gorpuzkiekatz batera, errausketa-lantegiko ardura-dunei esker, hareek gorde eta dokumentatu ebezelako.

Angel Lekuonaren bizitzan gerrak hauspotutako bira tragikoaren aurretik, bere bizitza Busturia bere jaioterriari lotuta egoan. Angel 1913ko martxoaren 1ean jaio zan, Antonia Beitia Gallastegi eta Toribio Lekuonaren seme zaharrena izan zan. Zaharrena zan 11 anai-arrebako familia batean, eta hala, Altamirako erdigunetik metro gutxira dagoen Apraize baserriko lanetan lagundu behar eban. Laster aldatu eban Busturiko landa-ingurunea itsasoagatik, herri honen izaerari lotuta.

Angel, bere garaiko gazte guztiak bezala, derrigorrezko soldadutza luzea egin eban. 1936an, bere bi-

Stolperstein-a, Angel Lekuonaren omenez.

zitza irauli eta infernu bihurtu zan. Gernika-Lumoko bonbardaketaren ondoren faxistak Busturin sartu ziran eta jende asko atxilotu eben. Horreetako zazpi Derion fusilatu ebezen. Gerra Zibilean, Angelek bere herriaren alde borrokatu zan Eusko Jaurkitzako batailoie batean. Katalunia erori zanean, 500.000 pertsonak Frantziara ihes egin eben, Angel hoietako bat izan zan. Derrigorrezko erbestealdi haren ondoren, kontzentrazino-esparruen errealdade krudela bizitzen hasi zan, baita lekualdaketa asko be. Honeek amaitu ziran 1945eko apirilean fusilatu ebenean. *"Tankeen aurkako zanga bat egiten ari ziran, 10 metroko sakonera eukan zanga erraldoi bat. Fusilatu egin ebezen eta Pragako Strašnice errausketa-labe zibilera eraman ebezen. František Suchým, aita, errausketa-labearen administratzailea zan. Apirilean, ehunka gorpuak erraustea eta gorpuzkiak kentzea agindu eutsozan. Baina berak ez eban obeditu, banaka batu ebezan gorpuzkiak bakoitzaren errausketa hautestontzi bereizi batean, eta, bere semeagaz batera, hildakoaren izena idatzi eban zerrenda batean, eta ontziak hilerriari ezkatatu ebezan. Sinestezina dirudien arren, 77 urte geroago aurkitu genduan".* Dokumentazio horri esker, familiek jakin ahal izan dabe euren gertukoak toki horretan erraustu ebezelako eta errausketa Pragako hilerriko memorialean dagozela.

MEMORIA ERRESKATATUZ

Pasa dan maiatzaren 28an Busturiko herriak Angel Lekuonaren memoriagaz bat egin eban eta, emozinoz beteriko ekitaldi garrantzitsu batean, Euskadiko lehen Stolperstein (estropezu-harria) jarri zan Altamirako auzoan, bere jaiotza- eta heriotza-data gaz. Busturiko Udalaren eskutik, Gogora Memoriaren, Bizikidetzaren eta Giza Eskubideen Institutuak, ikertzaileek eta Angel Lekuonaren senideek, Busturiko bizilagunek eta beste biktima batzuen senitartekoek babestuta, Angel Lekuonaren memoriaren erreskatea zelakoa izan dan gogorazari eban.

Angel Lekuonaren memoria berreskuratzeko prozesuari ekiteko funtsezko pieza izan zan Gregorio Uranga kontzentrazino-esparruan bere kideak eskuz idatzitako gutun baten bidez emondako

Stolperstein harriaren sinbologia da, ikusteko makurtzerakoan omendutako pertsonarekiko erreberentzia egitea.

testigantza. *"Gregorio 1945eko uztailean Angelen amari zorigaitzaren barri emoteko gutun bat bidaltzeaz arduratu zan. Angelen arretetako baten gau-mahaian "lo egon" da urtetan gutuna. Baita Pragako hilerriko familia arduraduna be, inbasio baten egoera ankerra gorabehera, alemaniar nazien kasu, bere humanismoak Angelen errausketa gaur non dagozen jakitea bideratu eban. Eta Anton Gandarias ilobak, Angel Lekuona osabaren errealdadea eta memoria azaleratzeko gogor borrokatu danak", kontatu dau Aitor Aretxaga Busturiko alkateak, herriaren memoria historikoa aldarrikatuz. "Urteak daramatzagu memoria historikoaren arloan lanean, memoria berreskuratu eta gordetzeko. Gaur Angel sinbolikoki bueltatzen da etxera, busturitarrok Angel geure memoria kolektiboan gordeko dogulako betirako. Ondo etorri barriro Busturira, ondo etorri etxera".*

Pragan, igaz, Angel Lekuonaren eta bera bezala fusilatuak izan ziran beste sei presoen omenezko ekitaldi bat be egin zan. Haien errausketa Pragako biktimen memorialean gordetzen dira, Strašnice hilerrian, eta senideek František Suchý semearen alargunagaz elkartu ziran. Han, Angel Lekuonaren senideek Busturiko lurra utzi eben, eta Pragatik ekarri eben Stolpersteinen azpian jarri dan lurra. Altamirako kokatu dan "estropezuaren harri" hau begiratzeko makurtzerakoan Angel Lekuonari erreberentzia egiteko keinua egitea da honen helburua. **UM**

KEREIZAK

Udako gozokiak

Zapore gozo eta atsegineko fruta hau udako mokadu tipiko eta bikaina da. Denboraldia maiatzean hasten da, eta udako hilabeteetan egoten dira gozoenak.

Kereizak udako fruta izarra dira bere kolore gorri erakargarriagatik, zapore eta ezaugarri osasungarriengatik, bere ahalmen antioxidatzaile handiagatik eta bere nutrizio konposizioagatik. Nagusie eta txikiei gustatzen jakez, eta egun honeetan plazera da arbolatik zuzenean jatea. Kereizak *Prunus* generoko zuhaitzen familiakoak dira, *Prunus avium* barriedadekoak. Espezie hau *arrosazeoen* familiakoa da, eta arrosa, madariondo eta sagarrondoak dira bere familiakoak, baita melokotoia, alberretxikoak edo okaranak be. Kereizen jatorria Itsaso Baltzean eta Kaspiar Itsasoan dago, eta gero Europara

eta Asiar hedatu zan hegaztien eta giza migrazioen bidez.

Kereiza bariedade asko dagoz, *burlat*, *sumit*, *sumburst*. Gorri biziko kereiza haragitsuak dira gehien eskatzen diranak, baina beharbada ezagunena pikota da, gainerako kerezetatik bereizten da, beranduagoak izateaz gain, uda amaieran jaten doguzenak diralako eta, buztanik ez daukeelako. Beste bariedade bat *Prunus ceasarum da*, hau da, ginda. Txikiagoak dira eta nolabaiteko kutsu azidoa dauke. Gindari kerezondo basatia deritzo, landatutako bariedadeen aurrekoa.

NUTRIZINO-ALIADUA

Kereizek euren nutriente guztiak emoten dabez ondo helduak dagozenez. Euren ezaugarri eta onuren artean, daukeen ahalmen antioxidatzailea nabarmentzen da. Kereizen kolore more bereizgarria antozianinei zor jake, elikagaietan kolore gehien erantzuleak diranak. Landare eta barazkien kolore gorriak, bioletak, arrosak, moreak eta urdinak antozianinen edukia adierazten dabe. Heltze-mailak gaitasun antioxidatzaileari eragiten deuto, eta horregatik da garrantzitsua fruituak helduago dagozenezan jatea. Kereizek be zirkulazinoa errazten dabe eta potasioan aberatsak dira, beraz, odol-tentsioa kontrolatzeko eta bihotza zaintzeko produktu ezin hobea dira. Nutrizioan adituek, gainera, edozein dieta-motatan kontsumitzea onuragarria dala adierazten dabe. Eduki

Gorri biziko kereiza haragitsuak dira gehien eskatzen diranak.

gluzemiko txikia dauko, diuretiko eta arazgarria da. A, C, B3 eta B9 bitaminen iturria da baita mineralena be, esaterako potasioa, magnesioa, kaltzioa eta fosforoa.

Kereizek joko handia emoten dabe sukaldaritzan. Errezeta gozoetarako zein gazietarako erabil daitezke. Frantzia edo Ingalaterran, adibidez, asko erabiltzen dira gozagarriak egiteko, ehiza-sukaldaritzarako, eta txarri edo hegazti-okela laguntzeko. Brandy saltsa bategaz flambeatu eta banilla izozki batera isuritako Kereizek *Cherries Jubilee* izeneko postrea osatzen dabe. Iparralden ohikoa da kereizen euskal pastela. Postre amerikar ospetsua da kereiza-tarta edo *Cherry Pie* be. **UM**

ERREZETA

Kereizen Irabiaturua

OSAGAIK

- 400g. kereiza
- Azenario 1
- Mango 1
- 300 cc ur mineral (gutxi gorabehera)
- Menta orriak (aukerakoa)

Kereizak garbitu eta hezurak kentzen doguz. Azenarioa zuritu. Mangoa zuritu eta zatitu.

Osagai guztiak nahastu eta irabiaturu egiten doguz. Kereize-azalaren pikorren bat geratzen bada, zukua iragazi daikezu.

Irabiaturu gozoa, osasuntsua, nutritibo eta antioxidatzailea.

On egin!

ARROLAKO OPPIDUM-AREN INTERPRETazio ZENTROA

ARRATZU

IGANDE GUZTIETAN
TODOS LOS DOMINGOS
10:00 - 14:00
ARRATZU

Visit Urdaibai

Bizkala

Santeroekin Entrada Gratuta

Ezagutu Gauegiz Arteaga
pausoz pauso

Santeroekin Entrada Gratuta

TURISMOA

BBK KLIMA ABENTURA

Esperientzia-parke bat Urdaibaiko biosferaren bihotzean, Bizkaia jasangarriago baten alde lan egiten duena

Urdaibaiko Biosferaren bihotzean, hainbeste ume bizkaitarren gozamen-leku izan zen Begoñako Andra Mari Haur Koloria historikoaren ingurunean dago kokatuta BBK Klima, iraunkortasun edo jasangarritasuna sustatzeko BBKren proiektu berriaren giltzarria.

Duela 100 urte baino gehiago daramatza BBK-k Lurraldearen beharriari erantzuteko proiektuak gidatzen. Eta orain, berriz ere, gizadiak aurrean duen erronka handienetako bati heldu dio: klima-aldaketaren aurka kontzientziatzea, sentibilizatzea eta jardutea, diziplina anitzeko ikuspegitik. Eta hor sortu da BBK Klima, Garapen Jasangarriko Helburuekin bat egiten duen proiektua, Bizkaitik planetaren garapen jasangarriari laguntzea helburu duena. Eta abiapuntu eta erreferentzia nagusi gisa, uztailearen 4an ireki zituen atearik jendearentzat 'BBK Klima Abentura' esperientzia-parkeak, Busturian.

Ainhoa Elortegi BBK-ko Ingurumen eta Jasangarritasun arduradunak azaldu duenez, "Klima Abentura bestelako esperientziatzako murgiltze-parke bat da. Horretarako, instalazio eskalagarriak garatu dira, proiektuaren hasierako fase honen ostean eraldatzen joango direnak. BBK Klima Abentura etengabe garatuko den proiektu bat da, klima-aldaketaren aurkako bo-

rroka ere aldatzen ari dela ikusten baita, sortzen ari diren premia edo beharriaren arabera".

BBK Klima Abentura, oro har, jendearen jarrera aldatzeko sarbide gisa aurkezten da. Jasangarritasunak ematen dituen ingurumen-, ekonomia- eta gizarte-onurerei buruzko esperientzia-aurkera zabala eskaintzeko diseinatu eta kudeatutako lekua da.

"Bizimodu jasangarriak sustatzea helburu duen murgiltze-esperientzia da, eta, gainera, berrikuntzarako eta klima-trantsizioan lan egiten duten eragileen topaketarako nodo gisa balio du. Esperientzia aktibo bat bizitzeko diseinatutako azpiegitura, ezagutza eta ekintzen multzoa da, etorkizun jasangarria gauzatzen ikasteko eta aldaketaren parte izateko ibilbide baten bidez", zehaztu du Elortegik.

BBK Klima Abentura esperientzia-parkea hiru erronkatan ura, energia-mugikortasuna eta janaria oinarritzen da, horien bidez etorkizun jasangarria gauzatzen ikasteko eta aldaketaren parte izateko. Erronka bakoitza hainbat instalaziok -etengabe garatzen ari direnak- osatzen dute, eta publikoak aukeratzen duen erronkaren arabera erabiliko ditu.

Eta Klima Abenturaren jardura guztiaren hari gisa, Diwo-ak, planetarekiko ekintza onak egiten direnean sortzen diren izaki ñimiñoak. Esperientziaren helburua da Diwo-ak topatu eta lortzea parkeko instalazioetan eta sortzen diren erronketan parte hartuz app interaktibo baten bidez, aldi berean, gidatze-lanak ere egiten dituelarik parkean.

Mapa
Mapa
Carte
Map

ESKANEATU!

BBK Klima Abentura

Diwoak gara eta zure laguntza behar dugu!

Ihes Gela

Energia Berriztagarriak

Klimasfera

Urdaibaiko Biosfera Erreserbaren bihotzean!

Tiroлина

BBK Klima Abentura lehen esperientzia-parke familiarra eta Ingurumen-heziketako zentroa da, eta Biosferaren Erreserba batean garatzen da. Informatu, kontzientziatu eta sentibilizatu egin nahi dugu, bizimodu iraunkorra sustatzeko.

www.klima.bbk.eus

Abiñe Auzoa s/1, 48350 Busturia (Bizkaia)

PUBLIERREPORTAJEA

TONPOI

EKINTZA KLIMATIKOAREN EREDU

GJHetako 13. helburuak (Garapen Jasangarrirako Helburuak) adierazten dau premiazko ekintzak egin behar dirala klima-aldaketari eta haren ondorioei aurre egiteko. Helburu honegaz bat egin dau Bermeok Tonpoin egindako proiektuagaz: ingurumen-balio handiko eremu hau berreskuratzea, material naturalekaz, lorezaintza jasangarriaren irizpideekaz eta klima-aldaketaren ondorioen aurkako babes-eremuekaz. Ekintza LIFE IP proiektuaren barruan kokatzen da, eta proiektu hau, aldi berean, Urban Klima 2050en sartzen da.

Tonpoi, edertasun handiko natura- eta paisaia-gune pribilegiatua izateaz gain, klima-aldaketara egokitutako gunea da orain. Bi urteko garbiketa eta berreskuratze lanen ondoren, "Tonpoi Parke Berdea", herriko erdigunean ondoan, zabalik dago herritarren gozamenerako. Jasangarritasun- eta klima-ekintzaren irizpideei jarraiki egindako lanei esker degradatutako eta helduezin bihurtutako eremua berroneratzea lortu da. Gaizka Aurrekoetxea Bermeoko Udaleko ingurumen teknikariak azaldu dauenez *"klima-aldaketaren ondorioen aurkako babes-eremu bat bi-dibertsidadea eta itsasertzeko ekosistema babesten dabezen eremua izan behar da, biztanleentzat bero-boladetatik babesteko balio dauena, eta mantentzeko ur gutxi behar dauena, ura gero eta urriagoa dan ondasuna da eta. Horretarako, Tonpoin zuhaitz-eremu bat sortzea erabaki da, es-*

pezie autoktonoen zuhaixkak eta zuhaitzak landatuz, hala nola, artea, artelatza, eta abar...Gainera, beroarekiko eta lehorteeiko erresistenteak dira". Espazioa ahalik eta gutxien urbanizatu da, ez dago argiztapen artifizialik, ezta paperontzirik be. Oinezkoentzako ibilbide txiki bat baino ez dago, Tonpoi Txiki, Tonpoi Nagusi eta Talape senaietara sartzeko bide tradizionala aprobetxatzen dauena. Ibilbide horretan, Burgobaso herriko harrobiko zagorra oinarri gisa erabili da.

Ahal dan neurrian, naturan oinarritutako irtenbideak planteatzea (inpaktu txikiko neurriak), lursailetan esku-hartzea minimizatzea erabilera egokiagaz eta ingurumena lehengoratzea izan dira egin diran lanen oinarria. *"Elementu aprobetxagarriak errespetatu gura izan doguz. Dagozen fruta-arbolak mantendu dira, ikondoak izan ezik, hoiak inbaditzailetzat jotzen baitira*

kostaldean, eta bi sagarrondo eta bi mardariondo landatu doguz. Harrizko horma bat egoan, jesartzeko eta paisaia ikusteko bankuan bihurtu dana. Era berean, bi mikrohabitat barri sortu dira, narrastientzako harrizko gunea bat, dagoen hormaren kalidade oneneko harria aprobetxatuz, eta xilofagoentzako egur hilezko gunea bat, inguru horretatik kendutako arbolen egurra aprobetxatuz. Ortuak ez dira mantendu, zonarako aurreikusitako erabilera berdegune publikokoa dalako", azaldu dau Gaizka Aurrekoetxeak.

Txilardi atlantikoaren kasua bitxia izan da, Europako intereseko ekosistema, ustez inguru horretan egon ohi zana. Lehen azterketan, teknikariek ez eben alerik aurkitu, baina, lanak hasi ondoren, txilardi atlantikoaren kopuru txiki bat aurkitu eben Tonpoi Nagusira emoten dauen itsaslabarrean. *"Sorpresa handia izan zan.*

Txilardi hau helduezinean dago; beraz, dagoen bezala utzi da, eta ideia, jakina, babestea da".

Esku-hartzea erabilera egokiagaz eta ingurumena lehengoratzea izan dira egin diran lanen oinarria.

Ekintza klimatikoko proiektu garrantzitsu hau osatzeko, bide zahar bat berreskuratuko da. orain ezin dana erabili. Bigarren fase hau urrian hasiko da eta Tonpoiko parke berdea eta Aritzatxuko hondartza lotzen daben pasealekua egokitzean da-

tza. Kostaldeko pasealekua da, honen mendebaldean Matxitxako badia eta lurmuturra dagoz, eta Izaro irla eta Oka ibaiaren estuarioa ekialdean. Itsaslabarrez, hondar-pilaz eta senaia harritsu osatutako kosta-zati bat da, Natura 2000 Sarekoa, eta, beraz, dagoen ingurumen-babes handiena dauko, Urdaibaiko Biosfera Erreserbako itsasertzeko gunea be badalako.

LIFE IP URBAN KLIMA 2050

LIFE IP Urban Klima 2050 proiektua Euskadiko klima-ekintzako proiekturik handiena da datozen urteetarako. Europar Batasunak onartu dau, eta lurraldea kudeatzea da honen helburua, klima-aldaketa arintzeko eta klima-aldaketa egokitzeke ekintzen bidez. Tonpoi berreskuratzeke ekimena C.4.2 ekintzaren barne dago *"Hiri-eta landa-konexioa eta >>>*

Bermeoko "Tonpoi Parke berdea".

lurraldearen erresilientzia hobetzeko funtsezko azpiegitura berdea, hau da, espazio hau guztiz berreskuratzea, bai ingurumenaren ikuspegitik, bai gizartearen ikuspegitik. Tonpoi Urban Klima 2050ek hiru lurralde historikoetan martxan jarri dabezen zazpi proiektu pilotuetako bat da, hiri- eta landa-eremuen arteko lotura-eremuetan erresilientzia hobetzeko.

KLIMA 2050, 2050erako klima-aldaketaren Euskadiko estrategiak bi helburu nagusi daukoz: lehenengoa berotegi-efektuko gasen emisioen murrizketari eta energia barriztagarriaren kontsumoaren gehikuntzari lotuta dago, eta bigarrenak klima-aldaketaren aurrean euskal lurraldearen erresilientzia ziurtatzea planteatzen dau, edo, bestela esanda, lurraldea martxan mantentzea, urteetan zehar kliman gertatzen joango diran aldaketak gorabehera. KLIMA 2050 Estrategiaren eta duela gutxiko beste azterlan batzuen arabera, klima-aldaketaren ondorio nagusiak honako honeek izango dira Euskadin: itsas

mailaren igoera, prezipitazioen aldaketak eta tenperaturen igoera.

Proiektuan 20 erakundek parte hartzen dabe, modu koordinatuan lan egiten dabena: IHOBE, Eusko Jaurlaritza, hiru

Foru-Aldundiak, EVE eta URA agentziak, bost zentro teknologiko (Azti, BC3, Neiker, Tecnalia eta Tecnun), Naturklima Fundazioa eta Euskadiko zazpi udal, horreen artean Bermeo eta Gernika-Lumo. **LUM**

Bermeoko "Tonpoi Parke berdea".

Juntas Generales de Bizkaia Bizkaiko Batzar Nagusiak

www.jjggbizkaia.eus

kulturklik

www.kulturklik.euskadi.eus

Agenda
kultural osoa,
klik batean

Toda la agenda
cultural,
en un *klik*

Tout l'agenda
culturel
juste à un *klik*

All the cultural
agenda
in a single *klik*

kulturklik

Euskadi, auzolana, bien común

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

KULTURA ETA HIZKUNTZA
POLITIKA SAILA

DEPARTAMENTO DE CULTURA
Y POLÍTICA LINGÜÍSTICA

Kukaina

trebetasuna eta dibersinoa

Trebetasuna, bizkortasuna, oreka eta umore ona, kukaina edo nasapuntako jolasaren funtsezko osagaiak dira, Busturialdeko kostako herrietan, Elantxobe, Mundaka, Bermeo, Sukarrieta eta Gernika-Lumoko itsasadarrean, jai herrikoen parte izan dana.

Kukaina joko tradizionala da, kostako herrietan edo erreka dauken herrietan errotua. 5 metro inguruko poste bertikal edo horizontal batetik, ziratuta eta irristakor egoten dana, besoekaz eta hankakaz bakarrik igotzea edo aurrera egitean datza joko, muturrean jartzen dan saria lortzeko. Bere jatorriak Italiara garamatza. XVI. eta XVII. mendeetan Napoliko jai herrikoietan entretenimendu bat izan zan, bertan plaza batean Vesubio bezalako sumendi faltsu bat sortzen eben. Bere krater imajinariotik saltxitxak, makarroiak eta bestelako janaria atartzen zan eta jendea hauek hartzera joaten zan. Ikuskizun ha trebetasun-proba bihurtu zan. Poste bat jartzen zan, eta handik igo behar izaten zan, puntan zintzilikatzen ziran jakietara iristeko. Kukai-

na be landatarako emonkortasuna eta emakumeentzako ugalkortasuna eskatzeagaz zerikusia daukozen tradizio eta erritu batzuen parte da.

Praktika horreek ez dauke antz handirik geure kostaldeko herrietan ezagutzen doguzen kukainekin; geuretan, jolasa eta dibersinoa trebetasunean, saria lortzeko erronkan eta uretara erortzeko arriskuan oinarritzen dira. Proba itsasontzi, moila edo kai-mutur batean kanpora irteten dan enbor labainkor luze bat jartzean oinarritzen da, olio edo xaboiz bustita, ur azaletik ia horizontalki gera dadin. Makila irristakorraren gainean orekak eginez ibiltzea, puntan jartzen dan bandera edo trapua esku-ratzeko, trebetasun handiko erronka da parte-hartzaileentzat, eta ikuskizun dibertigarria ikusleentzat, irristaden eta

parte hartzaile ausarten uretara egindako erorketen komikotasunagatik; normalean, behin eta barriz errepikatzen dabe, bandera eramatea lortzeko ahaleginean, saria lortzeko eta txalo zaparrada jasotzeko. Lehen lehiakideek beti izaten dabe zailago, makilak hasieran beti laban gehiago egiten dauelako, saiakera bakoitzean makilak koipe edo xaboi geruzaren zati bat galtzen dau eta.

Sukarrietan hainbat urtez kukaina ospatzen zan gaur egun Toñako ontziralekua dan Usparitzako ontziralekutik. Jai Batzordeaz arduratzen ziran herriko gazteek makila topau eta inguruko harategietan eskatzen eben gantza, gero postea gantzaz zikindu eta kaian sokaz eta hareazko zakuz eusten eben. Puntan, zailtasunaren araberako kolore desbardineta trapeuak eskegiten ziran untzakaz jositako makiletan. *"Marearen zain egon behar izaten genduan kukaina ospatzeko. Urte batean, 80ko hamarkadan, ez behar bat izan zan jokoa gehiegi luzatzeagaitik. Marea dezentente jaitsia zan, eta neska batek hanka hautsi eban erortzean"*, azaltzen dabe Sukarrietan.

Gernika-Lumon, Erreterria auzoan, itsasadararak hainbat ur-lehiaketa inspiratu dauz, kukainaz gain... *"Duela 42 urte baino gehiago antzarak edo patoak itsasadarrean botatzen ziran eta igerian zebiltzan gazteek harrapatu egin behar ebezan. Hauxe da gaur egun patoak izatearen jatorria, gaur egun ikusten doguzenak beste garai batean ihes egitea lortu ebenen belaunaldi barriak dira"*, gogoratzen dabe Erreterrian. Igeriketa lasterketak be egiten ziran.

Kukaina ospatzen hasi zanean, gantza naturala erabiltzen zan makila zikintzeko, eta gau osoa ixten eben biguntzeko. Postea, udalak emoten dauena, Erreterriako zubiaren ondoan jartzen da, puntan koloretako hiru bandera jartzen dira: gorria, lortzen zailena, berdea, erdikoa eta zuria, harrapatzen errazena, sariak dirutan emoten dira. *"Duela bost urtetik hona, batelekin estropada bitxi bat be egiten da. Batelek alderantzizko ibilbidea egin behar dabe, batzuek zubiaren alde batera egiten dabe arraunean eta beste batzuek beste alde-ira, buelta emoten dabe, eta barriz zubira iristen dan lehenak irabazten dau"*. Gernika-Lumon, antxina, Foruen plazan, inau-

teri eta jolas tradizionalen esparruan, hain maitea dan oilar jokoa eta kukaina bertikal egozen.

Bermeon, Andra Mari jaietan, kukaina ospatzen da duela 30 urtetik, uraren egunaren barruan. Egun horretan, itsasoko Gurutze Gorriak eta Udalak antolatuta, herriko ume eta gazteek itsas probetan parte hartzen dabe, kukaina tartean. Martillo moilatik, farol berdetik, itsasora irteten dan poste luzea jartzen da.

Mundakan, gogoratzen da 40ko hamarkadatik, Garabiako kaian, kukaina ospatzen da urtero, San Pedroetako jai nautikoaren baitan. *"Herriko elkarteetan eta koadrillen artean txandakatzen da uretako festaren antolakuntza"*, kontatzen deusku Dani Artadik, Mundakako Arraun Elkartetik, aurtun euren izan dira antolatzaileak. Mundakan kukaina xaboiu egiten da,

Lehenengoek zailago izaten dabe, makilak hasieran laban gehiago egiten dauelako.

"bezperan ur eta txinbo xaboiu palangan bat prestatzen dogu eta ondoren postea xaboiu egiten da. Jokoa zehar, puntako banderak erraz hartzen ari direla ikusten badogu, ur gehiago gehitzen deusagu barrira laban egin dezan. Eta osteran, banderak lortzea asko kostatzen ari dala ikusten badogu, sarien zenbatekoa igotzen dogu, parte-hartzaileak motibatzen".

Kukainan irabazteko teknika perfektua ez da existitzen, *"badago oso azkar doana eta motelagoa doana orekagaz jokatu. Seguraski, lehen saiakeran, oinak oraindik lehor, trakzio gehiagogaz, onena abiadeagaz joatea izango da, azkarrago, kolpea be handiagoa izan badaiteke be"*, azaltzen dabe Mundakan. Kukaina herriko uretako festako proba izarra dan arren, Mundakako kaiak ikusle betetzen dira antolatzen diran uretako jarduerak ugariez gozatzeko: arrapatik arrapara igeri egitea,

Argazkia: Txebi Arriaga Erreterriako (Gernika-Lumo) kukaina.

ahoa egurrezko koilara bat arrautza bati eutsiz igeri egitea, portuko txalupen arteko ginkana bat, portuan bertan sariak ezkutatzuz, kaitik jauzi lehiaketa, ikusgarriena edo kolperik handiena hartzen dauena sarituz.

Herriko gazte gehienek probatu dabe gaztetan kukaina jokoa *"40ko hamarkadan nire aitak eta bere koadrilak be parte hartzen eben. Ia denok probatu dogu zortea. Orokorrean, mutil guztiek parte hartu dogu, eta azken urteetan emakume ausartean bat be animatu da"*.

Elantxoben, Kantauriko kostaldeko herri askotan bezala, jai nagusiak San Pedroak dira, arrantzaleen patroia. Garai batean kukaina eta zinga-estropadak edo txopako arrauna antolatzen ebezen. Baina kukaina, Elantxoben tradizio handiko jokoa izan arren, ospatzeari utzi jako, ez zaletasun edo parte-hartzaile faltagaitik, baizik eta dakartzan arriskuengaitik eta ezbeharrak saihesteko. **UM**

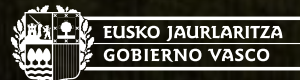
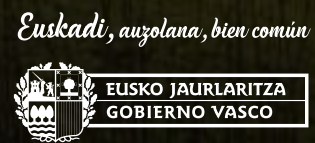

Ez da nahikoa itsaso eskuzabal bat edukitzea, gure abereak gurtzea, ezta lur emankor bat izatea ere. Zerbait gehiago behar da. Horregatik, Euskadin kalitate goreneko 18 produktuek jatorri, zapora eta benekotasun zigilua dute.

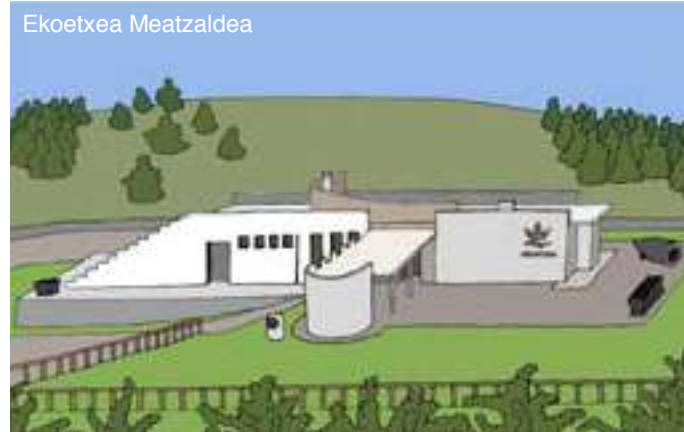
No basta con un mar generoso, con rendir culto a nuestro ganado ni con tener un clima fértil para el cultivo. Hace falta algo más. Por eso, en Euskadi los 18 productos de calidad superior tienen un sello de origen, sabor y autenticidad.

Onetan, onena.
De lo bueno, lo mejor.

Ekoetxea Meatzaldea

Ekoetxea Txingudi

Ekoetxea Azpeitia

Ekoetxea Urdaibai

Euskadiko ingurumen zentroen sarean naturaren altxorrez gozatu eta jasangarritasunaz gehiago ezagutzeko aukera duzu.

Zain dituzu hamaika esperientzia ahaztezin.

En la red de centros ambientales de Euskadi puedes disfrutar de los tesoros de la naturaleza y conocer más sobre la sostenibilidad.

Te esperan infinidad de experiencias inolvidables.

BILBAO
BIZKAIA
be basque

¿Más planes como este?

#BILBAOBIZKAIALOVER

Síguenos en
@BILBAOTURISMO y
@VISITBISCAY